

7682

తెలుగు సాహిత్యము

స దిత్ర మా స ప త్రిక

సంపాదకుడు

ఏడిది వేరకటరావు

AN ILLUSTRATED MONTHLY
TELEUGU MAGAZINE PUBLISHED

To Depict Andhra Genius

మ హా వా క్య ము

అ. ఆ. తామర గణేశయ్య & దేశం నుదేవ శాస్త్రి

కొల్లూరుపల్లిభండార & బెయ్యంకోట

మొల్కపల్లివల్లుగొలప & సొలుగనే బాపాడి

దేశభాషావరం & బెయ్యంకోట

—ప్రకటనదారులు

రాజమహేంద్ర వరము

సంపుటము

సంచిక

క

నిరర్థక జన్మ

[శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు]

లలితపల్లవ సమలంకృతంబైన
పరిగతోన్నత వసస్పతులను గాంచి
భూరి దూర్వాంకుర భూషితంబైన
కమనీయమగు రత్న గర్భను గాంచి
తరుణ లతాంత నితాంతంబు లైన
సుందర వల్లికా స్తోమంబు గాంచి
నరళ ప్రవన్నాంకునంగతంబైన
బాల భాస్కరుని బింబంబమును గాంచి
పరవశంబును జెంది ప్రణయినిన్ మఱచి
యేకాంత వివశాఖనెక్కి గొంతెత్తి
ముతురాజ మహిమ కీర్తింపఁగాఁ దొడగి
కోకిలపోతంబు కూయఁగా సాగె.

సృష్టి చిత్రముల వీక్షించి పులుంగు
భావవిస్ఫూర్తిమై పాడుచునుండ
ఆలించ బోనైతి నమృతగానంబు
వీక్షింపలేనైతి విశ్వవైభవము
సృష్టిచిత్రముల దర్శించి మోదించి
కోకిలగీతంబు గూర్చుచునుండ
భువనసౌందర్యంబుఁ బొగడలేనుంటి
ఎంతనిరర్థకం బీనాడుజన్మ

శ్రీకృష్ణదేవరాయలమతము

[కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు బి. ఏ.]

(1509—1530)

అంధ్రభూమిలోని ప్రఖ్యాతిగాంచిన యీ విద్యత్పూర్ణుల వీరవైష్ణవులు. కాని తల్కిన విజయ నగరరాజుల వలెనే పరమతసహనము కలవాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయలకు శ్రీశైవశేష్యరస్యాయు యిష్ట దైవము. అనియుమై తానే తనచే రచింపఁబడిన ఆముక్తమాల్యదలోఁ దెల్పింపఁబడినది. ఆముక్త మాల్యదను వెంకటేశ్వరునకుఁ గృతించెను. శ్రీకా కుళాంధ్ర విష్ణువు తన కలలోఁ గనఁబడి, యాముక్త మాల్యదను శ్రీశైవశేష్యరునకుఁ గృతించుమని యాన తిచ్చినట్లు కవి యాశ్రిందివిధముగా వ్రాసికొనెను.

కం. అంకితమాయన నీకల

వేంకటసతి యిచ్చమైన-వేల్పుగుటఁ దదీ

యాంకితముచేయు మొక్కొక

సంకేతమ కాకతంద్ర-సన్నేగానే.

(ఆముక్తమాల్యద, పీఠిక 16వ పద్యము)

శ్రీకృష్ణరాయలు కృతించిన పారిబాతా పహారణమునందు చతుర్థాశ్వాసమున నిట్లున్నది.

కం. శ్రీశైవకటగిరివల్లభ

నేనా పరతంత్ర హృదయ చిన్నవదేవీ

దేవితనాయక కవితా

ప్రావీణ్య ప్రదీపి కృష్ణరాయ మహీశా.

(పారిబాతాపహారణము. ఆ. 4. ప. 1.)

కానములనల్ల గూడ మనకు కృష్ణరాయనికి వేంకటసతియిచ్చదైవమని బలుపుటకాధారములున్నవి. ప్రతాపరుద్రదశవతిపై దండెత్తిపోయి ఉదయగిరి పట్టణానికి తిరిగి విజయనగరమునకుఁ బోవుచున్నప్పుడు

శ్రీకృష్ణరాయలు తిరుపతికిఁ బోయి చేరునకుఁ గన కాభిషేకమును, మణింత్తుఖచిత బంగారు కడియము లును బహుమానము చేసినట్లు తిరుపతిలో నున్న మాఁడుకానములనల్లఁ దెలియుచున్నది.1 అక్కడనే కనయొక్కయఁ దన రాణుల యొక్కయఁ దామ్రవిగ్రహముల చేయించి దేవాలయములోఁ బ్రతిష్ఠించినట్లు మఱియొక యాధారమున్నది.2 ఈవిగ్రహములు ప్రస్తుతము గూడ నచ్చటనే గలవు.

రాయలు విష్ణ్వాలయములకు వ్రాయించిన కొన్ని శాసనములు.

1 శ్రీకాకుళేశ్వరఁడొండు రాయనికిఁ గృష్ణ రాయలచే నీయఁబడిన శాసనము.

రాయలు కలింగ దేశముపై దండెత్తిపోయి నప్పుడు విజయవాటికయందుఁ దన సేనానాయక పరివారబృందముతోఁ గొన్ని దినములుండి, శ్రీకాకుళాంధ్రవిష్ణువును సేవింపఁబోయి అక్కడ స్వామికి వ్రాయించిన దానశాసనము.

ఈశాసనము లేవీ బట్టియే కీర్తిశేషులైన శ్రీలక్ష్మణరావుగారు ఆముక్తమాల్యదచ కాశాలము నిర్ణయించిరి.

2 శ్రీసింహాచల నృసింహస్వామికి వ్రాయించిన దానశాసనములు.

1 కా. శ. 1438 (క్రీ. శ. 1518) ధాత ౯౦॥ ప్రైతబహుళ 12.*

2 కా-శ 1441 (క్రీ. శ. 1519) ప్రమాది ౯౦॥ కావలి శు 13.†

1. A. S. R. 1908—1909 Page 176. and also Epigraphists Report Madras 1889.
2. A. S. R. 1910—11 Page 188 Plate xxvi
3. Elliotts' Collections page 547.
శ్రీకృష్ణరాయ వ్యాసాచరి పుట 83—84
Epi. R. No 243. 249 of 1899.
శ్రీరామమూర్తిగారి కవితావిశేషములు. పుట 509
1. 244 of 1899. కవితావిశేషములు పుట 576—578

3 శ్రీతిరుపతి మంకళేశ్వరస్వామికి దానశాసనములు, పై వానిని నుదహరించియున్నాము.

రాయల విష్ణ్వాలయ ప్రతిష్ఠావరాలు

విద్యానగరమునందే రాయలు క్రిందవివరింపఁబడిన విష్ణ్వాలయముల నిర్మించినట్లు తెలియచున్నది. అవి నేటికిని తర్జుగరద్రవలకు శిథిలములై యుండి లోచనాగోచరమును. నేను గూడఁ జూచి వాని వర్ణన 'హంపి—విజయనగరము' అను వ్యాసమునందొనర్చియున్నాను. ఆ వ్యాసము 'భారత' సంచికలలోఁ జూపినది.

(1) కృష్ణస్వామిదేవాలయము I ఈదేవాలయములోని శాసనమువల్ల రాయలు దీనిని 1513వ సం॥మున నిర్మించినట్లు తెలియుచున్నది. నేడు దేవాలయ మంతయుఁ బూర్తిగా శిథిలమై కొన్ని భాగములు మాత్రము, అర్చనాచారం శాఖవారదే శివక్షేత్రంపఁ బడియున్నవి. కలింగదేశముపై దిండు తెడలినప్పుడు కృష్ణరాయలు కృష్ణ విగ్రహము నొక్కటిఁ జచ్చి యద్దాని నిండు ప్రతిష్ఠించెను. ఆవిగ్రహ విష్ణును మద్రాసు మ్యూజియముంచున్నది.

(2) హంపిరాయస్వామి దేవాలయము.

ఈదేవాలయము కృష్ణరాయునిచే 1513వ సం॥మున ప్రారంభింపఁబడినట్లు తెలియచున్నది. లోని శిల్ప మత్సర్యభృతముగా నున్నది. ఈదేవాలయ మంతయు శిథిలము గాక ప్రస్తుతము బాగుగ నే యున్నది. ఈదేవాలయమునందు విశేషములు పెక్కులు గలవు. ముఖ్యముగా గోడలపై రామాయణ భారత గాథలు చక్కగా చెక్కబడి యున్నవి. ఇందులో శైవవిగ్రహములు గానించుచున్నవి. దీనిని బట్టి ఆకాలమునందు అన్యోన్యమత వైషమ్యములు లేనట్లు తెలియుచున్నది. 2 ఈ దేవాలయము రాయల

యంతఃపుర సమీపమునే గట్టఁబడినది. ఇది రానలకును రాసులకును ప్రత్యేకముగా దేవతాదర్శనము నిమిత్తమై కట్టఁబడిన దేశముఁగానోవు.

(3) విఠ్ఠలస్వామిదేవాలయము.

ఈదేవాలయము కృష్ణరాయునిచే 1513 వ సం॥మున ప్రారంభింపఁబడినది. ఇది రాయల కాలములోఁ బూర్తిగావించఁబడలేదు. 1564 వఱకును బూర్తిగానట్లు తోచుచున్నది. కృష్ణరాయల తన వార విజయనగరరాజ్యమేలిన యన్యుతరాయలు దీని కట్టవమునకుఁ బూనుకొనెను.

(4) ఉగ్రకృష్ణవింసావిగ్రహము.

ఈయత్సర్వధృతి విగ్రహముచుట్టు మన్నగోడపై శాసనము ననుసరించి యావిగ్రహము 1528వ సం॥ రమున నొక ప్రాహ్మణ్యునిచే చెక్కబడినట్లే తెలియుచున్నది. ఈవిగ్రహము 22 అంగులయొద్దందే, ఒక్క శిలనుండియే చెక్కబడినది.

రాయల విశిష్టావైష్ణవైష్ణవాగ్రేసరము

కృష్ణరాయకృతము క్రమాలయము యతఁడు వైష్ణవాగ్రేసరుడని వేరొక్కఁజూటుచున్నది. ఆయత్ క్రమాలయమును గోవా విష్ణువిస్తర కథ వ్రాయఁబడినది. కాని యాకథలో ప్రవిష్టపురాణాంశాల్లో భాండేశ్వరేశ్వరిక సువాదమును, వరాహపురాణాంశాల్లో వాతంగ బ్రహ్మరక్షస్సంవాదమును, గురు పరంపరా ప్రభావగతమైన యామునాచార్య పరిత్రమును సందర్భములేకయే ఏరియో యొక సందర్భమును గల్పించి, కవి కథను ముడిపెట్టినాడు. ఈ కథ మతిమిదయక మైనది. వేదాంత యతిశిష్టాంతములందు ప్రవేశము లేనివానికి బోధపడదు. కవిశ్విము పామణ పాకముందుకుటచే సామాన్యులను మెదదే లోభపడదు. స్వబద్ధియై దిచ్చిన వేదాంతాంశముల బట్టియు 3 వాతంగ బ్రహ్మ రక్షస్సంవాదము ననుసరి

1. 'Hampi Ruins' by Longhurst Page 96

2. "Although a Vaishnava Temple, several Savaite Figures appear on these and other pillars in the Temple, thus showing great absence of bigotry" Hampi Ruins page 72.

ఆముక్తమాల్యద. శ్రీశ్రీయాశ్వాసము. పద్యములు 8. 9. 10. చటియు వచనము 13- చూడవలెను.

రిందియు, గృహ్యరాయలకు విశిష్టాద్యైక ప్రావిడమక
సంప్రదాయములు బాగుగా తెలియునని స్పష్టము.
యామావాచ్యదర్శిత్రమాగూడ నీసంగతియే తెలియు
చుచున్నది. వాల్మీకీ యాశ్వాసమునందు యామావా
చ్యదర్శిత్రము ప్రతిపాద్యము. ఇంతివిజుతును గృహ్య
రాయలు వైష్ణవశిఖానుణి యని నిరూపించితిమి.
ఇక నితనియొక్క పరమతాభిమానముగూర్చి వ్రా
యుచున్నాము.

రాయలు యన్య మతాభిమానము

సంపాక్షేత్రమందున్న విరూపాక్ష స్వామికిఁ
గోపురమును, బాస సభామంటపమును రాయలు
గట్టిందినట్టికళాసహమునల్లఁ తెలియుచున్నది. 1 అదే
స్వామికిఁ గొన్ని గ్రామములు దానముచేసిట్లు
మఠియొక కళాసహమునలనఁ జెలియుచున్నది. 2

రాయల యంకఃపురమున నున్న గణపతి
దేవాలయమునకుఁ గొన్ని గ్రామములు దానముచేసి
నట్లు శంకరాపురమునందలి యొక కళాసహమునల్లఁ దె
లియుచున్నది. 3

అవియుఁగాక కాళహస్తి, తిరువన్నామలై,
శ్రీశైలదేవాలయములను వృద్ధిజేసి రాయలువానిని బా
గోనర్చెనని వినుచున్నారము. 4

కవులు—పురోహితులు

ఇతని యాస్థానమును వైష్ణవమతపక్షపాతు
లైన పెద్దవాని కవులు గాక కేవలము శైవులకు
ముక్కుతిమ్మిచ్చు, ధూర్జటి, మాదయ్యగారి మల్లన
మొదలగు కవులుగూడనున్నట్లు మన మెల్ల తెలింగిన
విషయమే. కృష్ణరాయని ధరణిలోల కాసనము
నంట 5 లేన పురోహితులైన రంగనాథ దీక్షితుల
కును, శివాదీక్షితులకును, రెండు గ్రామములు ధార
పోసినట్లున్నది. దీనివల్లటి కృష్ణరాయలు స్మార్తక్షుర
తల నవలంబించినట్లు తెలియుచున్నది. కేవలము
వైష్ణవగుతుల ననుసరించి స్మార్తులను నిరాకరించి
నట్లు కనబడదు.

ఇట్టి సర్వమతాభిమానము, పరమతాభిమా
నము నగు మహారాజులకాలముననే కదా. 'నల
మూడువానలు—రిండగురిసి' ప్రజలు సాఖ్యవం
తులై యుంటయు, సర్వమతాభివృద్ధిగలిగి నాగరికత
హేచ్చులయును! కృష్ణరాయ లాంధ్రులకుఁ బూజ
నీయుఁ దత్ఫలవల్ల అతని మర మెట్టిదో ఆంధ్రసోదరు
లకుఁ దెలియజేయుటయే వ్యాసశేఖరని ముఖ్యోద్దే
శ్యము. పాఠపలు దోషముల మన్నింతురుగాక!

1. Epi Indi-i- 366. Indian Antiquary xxlv-205
2. Journal of the Royal Asiatic Society. Page 394—395.
3. South Indian Inscriptions. page 132. Epi. Indi. iv—266.
4. "The yet-remembered Ruler of a Long-Forgotten Empire" by S. Kristna-
swami Ayyangar. page 18. "He corried out large works to restore and
enhance the magnificence of the Saiva shrine in the neighbourhood at
Kalahasti After the war was over he is found travelling in the regions at the
Udayagiri-rajyam repairing damages and making additions to the temples
at Srisailem and shobilam. Then came in its turn the great Siva Temple at
Tiruvannamalai—
5. కవిజీవితములు పుట. 507. "తమ పురోహితులు సర్వక్రతు సర్వతోముఖవాజులే యాజులైన రంగ
నాథ దీక్షితులకును, శివాదీక్షితులకును 1 అమృతవ్రతంసేయలో ధారాపూర్వకముగా నిచ్చిన క్రొత్తపట్టి
3 ప్రోవగుట.

1 [పెనుమెచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు]

2 [పులికి సత్యనారాయణరాజుగారు]

ఏవాడు దయాంశరణుడై కాశ్యోతశ్చి త్యోగిని ప్రకాశింపజేసి నూటిమాటికింబులు నశించుచున్న లోకమును ఉద్ధరించెనో అల భగవంతుడగు పాణివ్యాధ్యుల తనుసాన్నితంబగు చాత్రి తత్త్వమును ప్రకాశింపజేసిననో మన మంతయుఁ గృతకృత్యులము కాగలము. విభావగాఢమున నా నాద్యుని చరితజాతమును మారవలయునుగూడ నుచో నిహితపరబ్రహ్మ తత్త్వములై నూనానాధ్యమై యున్నది. పెక్కుయ విద్వాంసులు వై తత్త్వమును పెక్కు తెలుగుల వర్ణించుచున్నారు. అందు నభీష్టార్థముల వోసంగు త్రిమయ కల్పితవస్తువే గల్గుకమును వివక్షింపట తక్కువజేయుచున్నారు.

పాణిని చరిత చర్యయందు “కథాసంగ్రహ రము” కాలువయై యొప్పురుచున్నది. పాశ్చాత్యుల యుత్తులు, మోక్షముల ధర్మాచార్యుల వచనములు ఆచార్యుల నిర్ణయమున శిశువనములగుచున్నవి.

కొన్నియు వైయాకరణము పాణిని నుహి నానాధ్యయమునకు యత్నించి పూర్తిగాజర్జింపజేరి. సంశయోపేతమున నాచార్య చరిత్రమును విమర్శింపుటకు మేమొక నూతన పథము నాశ్రయించి “పాణిని యెవ్వందు? ఏ కాలమువాడు? ఏ యూరివాడు? ఎవనియొద్ద శబ్దవిద్యా రహస్య పాటవమును సంపాదించెను? త్రయోదశి సంబంధమేమి?” ఈతని తలిదండ్రులెవరు?” అయ్య యావిషయములను నైపుణ్యముగ నిరూపించెద.

తలిదండ్రులు

“దాక్షిం పుత్రస్య పాణినే” అను కవివచనముచే “దాక్షి” యను పేరు గల యొకానొక నాస్తిక బాణిని జన్మించినట్లు స్పష్టముగఁ జెలికెడిది. ఇతరతరలది యొక మునిప్రవచనమని యూహింపకయ్యదు. ఏలయున “పణికా” శబ్దముకంటె “అం” ప్రత్యయము మహాకాగా “ధ” సంజ్ఞ యందు “ధి” లోపము ప్రాప్తమగుచున్నది. “పాణివిద్యాకేశ

గణిపణిశ్చ” అను నూత్రిమున నాచార్యుడను విశేషిండుచు “పాణిని” శబ్దము వ్యాఖ్యానముచేసెను. “తస్యాంశ్చిం పాణినిః” అని నిశ్చయించె.

“భణిషణిషణ కాస్తే తాశినిస్తానినాదా” అను వైచధీయప్రయోగము ప్రామాదికము. “ఘణి” శబ్దమునుండి “పాణిని” మును” కాదు. మహర్షి యగు పాణినివలన మిగిలయును దాక్షియందు వైయాకరణికులగువలన పాణిని యవతరించెనటని నిర్ణయపదము.

జన్మస్థానము

పాణిని “తూర్వీకు లాతురే” అను నూత్రిమున శలాతుర యనునొకజాన పదమును నిర్ధరించెను.

శలాతురీకు శబ్దము పాణిని పశ్చాత్యయుగా భావ్యకాదులు నాలవోట్లఁ బ్రయోగించిరి. దానంజేసి పండితులు పాణిని శలాతురమను జనపదమును బవిత్రముచేసెనని వాదించుచున్నారు.

కాల నిర్ణయము

ఆచార్యుల కాలనిర్ణయము కోరికములకొందలు కానించయు నిశ్చయంపలేక కుంజీమకుత్తైః, మణికొండలు కొంతకాలంఁ బ్రయత్నించి కేవల మనోరథంబైరి. ఇంకఁ గొందలు తమ యుక్తివనములచే నేనియో కాలనిర్ణయముఁ జేయుటకు దొంగిలించిరి. గాని వారి యత్ని ముత్సాహేస్తునవఁ బోలి సరిగి లేదుయెట్లు. ఈవిషయమున మాయాచార్య క్షీరి వినియోగించి చూచెదము.

అందు క్రొట్టతొలింక నీవిషయము కొంచె యము పాతకు లాలించుదుగాక. వింధవాండాది ప్రాచీనవ్యాకరణములు పెక్కు లున్నను పాణిని నొకకాశాక్షిభాషా సాధారణుడనీ నాశ్రయించియు గదా నూత్న వ్యాకరణమును కనించెను.

అందు (వ్యాకరణమునందు) పంక్తిములయొక్క ప్రాఖ్యానములయొక్క, ప్రాఖ్యానములయొక్క, సితరే వైదికగ్రంథములయొక్క, విలక్షణ ప్రయోగముల వ్యాఖ్యానములతోనీయు పాశాక్షి భాషయందుఁ బాణిని యెల్ల తూర్ణీభాషమనొందెను. ఆచార్యులకుఁ బురాణ

ములు ప్రామాణికములై కాలేను? లేక పురాణశబ్ద సంస్కరణము కష్టతరమని విచిత్రవా? కాదు. కాదు. తోకభావ సమసరించిన ప్రయోగములు పద నియమ వైకల్యాది నిబంధనముచే విరలవిరలములుగా గన్పట్టెడివిగదా! ఆపారాణిక శబ్దము వైదాను మాత్రముల చేతనే సంస్కరణ శక్త్యులై యున్నవి. ఇట్లున్న పురాణగత శబ్దములను వ్యాకరణ శబ్ద విషయములుగా బాణినయేల చేయదాము? దానంటే పాణినిపురాణములకంటే బూర్హుడని యెఱుఁగు పాణికాలమునాటికి బురాణీయ హాసములు గ్రంథములుపుట్టియుండవు. అందువలన నేయాయాయి శబ్దములు సంస్కరింపఁబడలేదు. వైవిరవిహార భేదలగు పురాణకర్తల మహిమలు ఆపాణినియశబ్దములను ఆస్థిత్యముచేత (బుద్ధిప్రోక్తము) సాధుశ్చయమున దలంపదు వైయకరణమార్గము ననుసరింపవలెతి.

మహాకవి ప్రముక్తములగుట ఏకామాదులు సాధువులై కావ్యములందుఁ గూడఁ గానఁబడుచున్నవిగదా! పురాణకాలముకంటె నాచార్యులు ప్రాచీనులు కావుటం జేసియే పాణిని వనవ్యాకరణ రహస్యచేడిమని యాదికావ్యమగు రామాయణము, ముక్తకంఠముతోఁ బలుకుచున్నది విభదము, చాంద్రము, కాశ్యపస్మృతి, కామరము, కాకటాయనము, సారస్వతము, చాపికలము, కాకలము, పాణి నీయక మను తొమ్మిది వ్యాకరణములు “తత్త్వ విశి” యందుఁ బేర్కొనఁబడినవి. ఇందుచే వార్మిక రామాయణము కంటె పాణిని పురాణపురుషుఁడని స్పష్టమేకదా! వైదికపారాణిక కాలముల యంతరకాలమున మన్న పాణిని యనాత్రానూతనత్వవశిత్వర ములం గ్రహించి వైదికవాణిచే, తనచే వ్రాయఁబడ్డ యర్థమును బరించెనట విమర్శకులకు విశేసాంశము గాదు. అట్లుకానిచో యెక్కువ సుస్వరతోపేతమై యుండదు. (అవంగా వైదికపురాణకాలముల మర్థమంకువాడు) పాణిని స్వార్థవైదికభాష నెఱింగినవాడై యక్కడ నక్కడ అర్థవిధికి భేదములచే నూత్రములు మాత్రించినవాఁడాయెను.

అంతయుగాక వైదిక కాలాంతము దశయుదు సర్వశ్చములైన మండలబ్రాహ్మణము మొదలగు సాప నిపస్తులయందు పాణినియవ్యాకరణమును నలుమూత్ర మైన శబ్దభివృద్ధి సంస్కృతిమునే వాసింపజేయున్నది. అందువలన పాణిన్యాచార్యులు పురాణీయ హాసములకంటె బ్రాచీనుఁడని తలంపుము. మఱియు సంస్కృతిముయొక్క సంస్కరణము పాణి నీయవ్యాకరణమునేతనే నిర్ధించెనని నూతులు అభిప్రాయము పడుచున్నారు. “తస్మాత్ సంస్కృతి వాగుపద్యక” అని వైదిక కాలాంతము గ్రంథముల యందు సంస్కరణముచే నైర్వాణిహాని వ్యవదేశియమన్నది. ఆక్కరణమున పారాణిక కాలమునకంటె బాణినియర్వాచినుఁడనువాదము సమున్మూలంపఁబడె.

మఱియు “బ్రాహ్మణీయ నిష్కాఢహో ధన్యో వదన్తో వేదోఽస్త్యేయోఽస్త్యేయో” అనియు వివరించు. ఇతిరవ్యాకరణములు లోకభాషా మాత్రోపయోగము లగుటఁ బాణినియ వ్యాకరణమే వేదాంగమని విద్వాంసులు వానిననుచున్నారు. దానంటే వైశ్రుతి యుట్పత్తికాలమందు పాణినియ వ్యాకరణము విగనింపఁబడెనని విమర్శకులకుఁ దోఁపకపోదు.

అదియునుంగాక. శ్లోక పాణినియం మహాకాస్త్రం పదసాధుశ్చిలక్షణం సర్వోపకారకం గ్రాహ్యం కృష్ణం త్యాజ్యం నకించనం అను పరాశరీయ పురాణ ప్రామాణ్యములయొక్క బురాణకాలము కంటె నాచార్యులు ప్రాక్తములు అని ధంకాలబా యించి చెప్పుచున్నారు.

ఈపద్యము తరువారినాచి వ్రాయఁబడెను ననీనదిరిత్రాకుల యారాదికపాఠావచే బరాళర కృతపురాణము కాదను మేతువు త్యాజ్యము. “యస్మాచ్చగోత్రే” యని పాణిని నూత్రించుచుఁ దాను “యస్మాచార్య” ని కంటె నర్వాచినుఁడ నని తెలిపె. పాణిన్యాచార్యుని చరమవక్షుమనందు బాద రాయఁబడు జర్మించెను. అట్లుకానిచో “పారశక్య కలాదిభ్యాం భినుటకుమూత్రయో” అను మాత్రమున యందు భారాశర్మకసామము పుట్టియుండదు. పాణి

వ్యాధ్యావస్థల మరణాంతమున వేద వ్యామనీచే
మహాభారతాది గ్రంథములు వ్రాయఁబడ్డవి మా
నిర్వికాళిప్రాముఖ్యము.

మహానులు వైదికగ్రంథములు రహస్యమి వా
లుగు వేల సంవత్సరముల నాటిను నిశ్శిశిరమయ్యును.
దీనిలో మాకేదిగమైన యొక్క రుంఠ గావరాదు. కలి
యఁగాదిని వేదములు దయాద్యోహృదయాలచే
కాశింపఁబడ్డవి మా పెద్దల సిద్ధాంతమునే నిర్ము
య్యును. ఈ యొక్కచేతనే గదా శిశిరమయ్యులు
అయిదువేల సంవత్సరములను నిశ్శిశిరమయ్యులు
మిగులుచున్నది. అందుముందు వేద సంవత్సరములు
మంత్రివ్రాహ్మణోపాద్యులకెంద విడిచిపెట్టుదును.
వైదిక కాలాంతము దక్షయందే పాణిని గలఁడని నిశ్చ
యముగఁ జెప్పఁజూచును. కాన రహస్యమి వాలుగు వేల
సంవత్సరముల నాటి నాడు పాణినియని చెప్పవచ్చును.
లోకమాన్య తిలకు వాక్కులుగూడ నిపై శిష్టాంత
మును బలపరుచుచున్నది.

పాణిని క్రీస్తుశకమునకుం బూర్వము (B.C.)
నాలుగువందల యెబ్బముల నాటివాఁడను పాశ్చాత్యుల
విచిత్ర సిద్ధాంతము గగనమనుచును. “యవనమాత
లచార్యాణా మనుగతి” యను నూత్రమునందును
“యవనారిస్థానితి” వార్తికమందును యవనపదము
గ్రహింపఁబడుటచేయూకోవలసినదాంశ్యశకుగ్రహిం
నేకాధిపుఁడైనయలెఱ్ఱాండను మనహింమాదేశమునకు
వచ్చినతర్వాతనేపాణినికాత్యాయకులుగలరను కొంత
మంది యూహనాప్రహమాదిక మైనదిగాఁ గన్పట్టె
డిని. “నస్తేద్విరిర్వి. నాపభాషితై. మేవోహవ
షమయదపభిర్వి” అను ప్రతివాక్యముచే నలెఱ్ఱాండను
నకుఁ బూర్వమే కాలతఖంపించున స్తేచ్యజాతిగల
దని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. అయిన స్తేచ్యజాతి
మునకు యవనపదము పర్యాయపదము కానిని చెప్ప
టకు నెవ్వనియాజ్ఞయు లేదు. ఈ మాగ్గముచేతన
నందరాష్ట్రకాలమునఁ పాణిని యున్నాఁడను ప్రతిపా
దిండు సిద్ధాంతము గూడ ఖండితమయ్యెను.

పాణిని కాత్యాయనులభిన్న కాలమునాఁడా?

పాణిని యవంతము చాలవార్షకు క్యవహా
రిక దోషముల వలన భౌషణ్యుఁడగు గలిగిన వికార
శ్చేములను సాధువులఁగాఁ తేదించి గాత్యాయ
నుఁడు వార్తికపాతమును బరించెనని అనువాద్యులు
లగు పాశ్చాత్యులు పాణిని కాత్యాయనులకుఁ
గల్పించిన భిన్న కాలక్షేపమును నిర్ధాంశీకరించుటకు
హేతువు మృత్యుము వార్తికములచే సంస్కరిం
బడిన నాల లక్షణములను బాణినికంటెఁ బ్రాచీను
లగు కాకటాయన కాశింప్ర్యాస వ్యాకర్తలచే
ముంగల సంస్కరింపఁబడినట్లుగాఁ గనుగొనుచున్నా
ము. “సపా న్నాప్తోరనామ్” అని పాణిని నూత్రం
చెను. “అనామ్యునలినగీనామ్” అని వార్తికా
యఁడు సమాకరణమొనర్చె. “సపా న్నాప్తోరనా
మ్యుననీ” అని కాకటాయన వ్యాకరణమందు నూ
త్రము కావఁబడుచున్నది. “ప్రత్యయేభాషాయాం
నిర్విష్టమ్” అని వార్తికనిహితమైన కాత్యాయను “ప్ర
త్యయే” అను నూత్రముచే కాకటాయనుఁడు సాధిం
చెను. ఈరీతి నే “అభ్యసరిమానేన” అను వార్తిక
ముచేతఁ గాత్యాయనుని యొక్కయు పజ్జక్ష్యముచే
విస్తాకమైన ప్రయోగము శాత్ర్యవ్యాకరణమునందు
“గత్యుతిరధ్యమానే” అను నూత్రముచే సంస్కరిం
పఁబడియి. ఈరీతిన వార్తికవ్యాకర్తప్రయోగము
లు పాణినికంటెఁ బూర్వ మగవకుమందఁటం జేసి
పాణిని కాత్యాయనులకు విభిన్న కాలకల్పనము ఋణ
పరుచున్నది.

గురువు: విద్యాభ్యాసము

ఈ మహావిద్యాచార్యులు విద్యాప్రాణు
నగురావన గురుకులవాసము నాశ్రయించి విద్యో
చాన్త్రములను ప్రాచీన వ్యాకరణములను సామన్యా
నముతోఁ జక్కఁగా నభ్యసించెను. పాణిని తన
మహిమముచేతక శిల్పవిద్యాశ్రమాస్థమును సంపాదించి
నను నానుడి విద్యాసాన్త్ర మైనదిగాను. ప్రాచీన వై
యాకరణములను కాకటాయన మతభేదముల నెరిగి

శ్రీ జార్జి చక్రవర్తి గారి పైపద్యములు

[జీవరాజ సుధీమణిగారు]

సీ. శ్రీమించునేరాజు సితకీర్తిచంద్రికల్ దళదిశాంగనల చందనపుబూత
దీపించునే యిసుకల్ వికాసంబు బ్రహ్మాండ గృహము దీపంబు వెలగు
విలసిల్లునే దివ్యవిభు మహావిభవంబు విబుధ సమూహంబు విలసనంబు
దళుకొత్తునే ఘను దాన ధారస్ఫూర్తిగ కొల్చువారల కోర్కె గొనబడంబు

గీ. యతఁడు వెలుగొందుభరతఖండదిరాజ్య
భద్ర సింహాసనాధ్యాస భవ్యమూర్తి
యఖిల కవిజన వాగ్విభ వాదివర్తి
చతుర సయవర్తి శ్రీ జార్జిచక్రవర్తి

శా. మర్వారుల్ ధృతరాష్ట్ర) దేశకలితుల్ దుర్యోధనాశ్రేయకుల్
సర్వరాజులు దూల భీమ విజయోత్సాహంబుమై గీర్తియుం
బర్వన్ ధర్మజులొలి హస్తినపురిం బట్టాభిషిక్తుండవై
య్యోం దాల్చుము సేతుశీతనగ మధ్యోర్విలాభీశ్వరా

ఉ. గండము సూమతంబు ధనికర్తవ్యము గుండెదిగుల్ కులాంగనా
మండలిలందు బోతులకు మాన్యము చేదదనుల్ ప్రభుత్వపుం
జండిమచాలు క్రూరవృష శాసనమందలివాసె విక్రమా
చ్చండ దయాల్త దర్శిత జాజ్జిమహావ్రభు పాలనంబునన్

సీ. పాతర్ల విద్వంసులు బాంకిమండల బొల్చె వార్తలు మెఱపుల జెవార్వసుశ్శే
గల సముద్రములుప్ప కాల్వలై తనరారె బొంతనాల్గిరువులు బొరుపులయ్యె
యంత్రముల్ చేత నాయంత్రితంబన బొల్చె నల్ల కాశియు బొంతపల్లెయయ్యె
జహుదేశవార్తలు పంచముచ్చట లయ్యె రంగై న సిమగు నిరంగి యయ్యె

తే. దప్తుసురిగె గాలము నిక్కు దగ్గె బుడమి
చదలు నలమును సమమయ్యె జగము గరత
రామలక మయ్యె నాంగ్లేయ భూమిపాల
చతుర రాజ్యంబు దా నింద్రజాల మొక్క

గీ. అవని తారలు సూర్యచంద్రాంబునిధులు బాలుమ నందాశనందాశ భూరిరాజ్య
భరితుండై రాజ్జిమేరితో బరంగుగార రమ్యగుణపాళి శ్రీ జార్జిరాజమాళి

భాష వ్యుత్పత్తి వృద్ధి

[కట్టా వెంకటరావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. టి]

'మానం సర్వార్థసాధకం' 'ఉరహస్సువాని కూర్చెల్ల నోపను' మొదలయిన ఆర్యోక్తులు కొన్ని కలవు. ఇవి కాలానుసారము వర్తించు సమాకాని వ్యవహారధర్మములో కేవలవినిర్ణయము. సర్వసాధా రణముగా దీని వ్యతిరేకమే గణము. దీనివల్లలో మాటలాడుట అందరికిని ముఖ్యము. మనశ్రావ్యము మనకు ఆర్యావిశిష్టక మైన గారి మొదలయిన విస్తృత లను ప్రబలమైన దేశలా స్వరూపములుగా పరిణిం చిరి. అటులనే మన దేశములో వా కొక్కడ దేశతి. అది శబ్దస్వరూప మయినది. పంచరూపములను వాయువులో సంబంధించి వాయువువలెనే సర్వ చ్యాపిగను అమిత శక్తికలదిగను భావించ బడుచు న్నది. ప్రపంచములో నెక్కడచూచినను ఏస్వరూ పమున నైన కేమి వాక్కు లేని స్త్రులు లేదు. అది చేతుకాలని పనియును లేదు. మనశ్రావ్యులు ఆదగా ఏకీభూతిముగా నుండినఆర్థులు దీనిగ్రహించి యొకానొకరు భాషను దేశతగా పరిణమింపజేసి ఆరాధించిరి. మనదేశములో వృద్ధికివాగుడైన బ్రహ్మ కు వాగ్దేవత సహస్వర్యచారిణియై స్పష్టికాగ్రములో సమాకాని యగుచున్నది. బ్రహ్మ స్పష్టించిన ప్రతి విస్తృతము వాసుకరణము జేసి వ్యవహారములోకి తెచ్చిభారమామెది. ప్రతిసమస్తము ప్రాణముకన్న శక్తివృద్ధి పేరనకు రెండవప్రాణము నిచ్చి భూ మిపై కాశ్యకస్థితి నొసంగును. కస్తుత్ర వశించినను పేరు మాత్రము కాశ్యకము. భాషయొక్క ప్రాణు ల్లిక ఇట్టిది. భాషను పరిచేతగా భావించి ఆరాధించుట నున పూర్వల బుద్ధిని కేవలము చావు చున్నది. వారు దాని ఆధిక్యతను అనవశమును గ్రహించియే అను స్వరముగా భాషయను వాదనభా వమును కలిగియుంటుకే భాష నొక దేశతగా ప్రయ తించిరి. వారివల్ల బలముచేత భాషను స్పష్టించి వాసుకలోనికి తెచ్చి అనేక విధముల వృద్ధిపరచి విస్తృతమైన దేశభాషలను అనునవ్యయముగా నొనరించి

మనకు విలువలేని వ్యవహారసాధనమును విడిచివెట్టిరి. ఎన్నియోపాట్లు బడి పెద్దలార్పించిన సమమును కష్ట సుఖము లేకుగక ఇచ్చనచ్చినట్లు వెచ్చించునో ముఖలేనిని పనుము కూడ భాషా ప్రపంగమును మరచితిమి. భాషావ్యవహారమును కాస్త్రరీతిని జేసు మనకు కొంత కష్టము. దానిజననమెట్టిదో, స్వరూపమేమో, ఏకీభిని వృద్ధిని ఎందుచున్నదో, ఏమేదేశముల నెట్లు పరిణమించెనో, ఆయాభాషల పుట్టుక, వికాసం ముదియో మొదలయిన భాషావిషయ మైన ఈసంగతులను తెలిసికొనిన మనస్సున కెంత సంతోషకరముగా నుండును. మానవజాతివృద్ధికి కస్తునగుమును గ్రహించుట యందా కుతూహల మెక్కువ. వాన, మెరుము, ఉరుము మొదలయి పని ఇట్టిట్లు కలుగుచున్నవని చెప్పినయెంతోసంతో షవాయకము. స్పష్టి విచిత్ర విచిత్రములు తెలుసు కొనుట మిక్కిలి ఆనందచాక్షుశ్చు. ఎక్కువ ఉప యోగకరము. భాష స్పష్టి గు మోలలో నొకటి. భాగుగ నాలోచించినయెడల అన్నిటిలోను ఉత్కృష్ట మైనది. అన్ని స్పష్టి విచిత్రములను తెలిసికొనుటలో నున్న యానందము, ఉపయోగము, పనును మనా యాసముగ ప్రతిదిగమును వాడుకచేయు భాషను ర్మమును గ్రహించుటలో ఇంకను ఎక్కువగా నుం డును. కానకే భాషను గూర్చియు కొంతవరకు కాస్త్రరీతి నిప్రసంగించి దాని తత్వమును తెలుగుగన, భాషకును దాని నుపయోగించు నుపలభును గూడ చాలవరకు ఉపయోగకరమని భాషాభిజ్ఞులు తెల్ల రను తెలిసి వర్తించుకొని. (భాషాకాస్త్రమును గూర్చి తాత్ప్రకములో కొంత ప్రసంగింతము.)

భాష యనేక విధములు—స్పష్టి విచిత్రము ధూయివ్యము. ఏకస్తుత్ర కేని చూచినప్పుడు దాని లో సంబంధించిన గుణరూప పరిమాణముల కను యుక్తి కొన్ని భాషలును మనస్సులో స్పష్టమగుచు ను. దీనివృత్తులను గురించి ప్రసంగించుచున్నది

అనుభావములను ప్రకటనచేయు నవసరముండును. ఈభావప్రకటన సాధనమే భావముని బాహ్యము మున్నది. మన యభిప్రాయములను వీరిగా ప్రకటన చేసినను భావము వాడుకచేయునునే యున్నాము. అందఱును సాధారణముగా వాడుభాష కల్పరూప మైవచ్చి అమునకు కల్పసాహిత్యము నేకుండకాద కొన్నికొన్ని సమయములందు భావప్రకటన చేయు బడుచున్నది. అప్పుడప్పుడు సంజ్ఞారూపమైన భావము గాని యున్నాము. మూలముగా పసిపిల్లలను వారి తాళి సాయములను సంజ్ఞచే ప్రకటింప జేయుదురు. గణాన్వయభాషను సంజ్ఞచే కొంత మట్లుకు వచ్చును. మూలములనుబట్టి దానిము లోనున్నవస్తువును సంకేతిత్వాన్నికమైన సంజ్ఞలరూప లోను, సంకేతములతోను భావప్రకటన జరుగ బడుచున్నది. బీదలలోనివారు బిడ్డను బిడ్డ వారి యోజనానికైన సుభాషింతురు. క్రైస్తవమతములో కూడ సంజ్ఞల సహితములనున్నవి. పరదేశ ప్రయాణము చేయినప్పుడు అనుబంధభావము మనకు నెరి యునో సంజ్ఞారూపకమైన భావము కలిగియును. మననచర్య గలవలెను. మన కేమి కావలయునో దేశములకు నెరిపి వారియొద్దనుంచి వానిని సంగ్రహించవలెను. దీనిమూలమున ప్రభులమైన వర్తకము కూడ సాగించవలసిన సమయము కలుగియును. మన దేశములో అధికములు చీవాదేశములు వర్తకము చేయును సంజ్ఞలచే వర్ణనచేయునడుపుదురు. ఇతర దేశములలో కూడ ఇట్టివలెను. ఒక ఉత్తరఅమెరికా వర్తకము అప్పుడే అనాగరికులతో వర్ణనచర్య మునెయును సంభాషణలో తాము ఉపయోగించు 104 సంజ్ఞలను చేర్చుకొనియున్నాము. కేవలము భావములనే గాక, పసిపిల్లలము, మంచి, చెడ్డ ము వలయున నూభావములను కూడ కొన్ని సంజ్ఞలచే తెలుపును చేసెగట. ఇటులనే మానసిక నియమములచే యున్న భావార్థములను మతాశ్రమములలో కూడ అనేకమైన భావములను సంజ్ఞలమూలమున చేర్చుటయు నేరసికాదు. గాని ఈ వాదనమునకు

దేశకాలోపము లున్నవి. అభావమును ఉపయోగ కరము కావచ్చును గాని వాగరికులచే విప్రులముగా వాడుకచేయబడుటకు దీనికి సామర్థ్యము చాలదు. సాక్ష్యభావభేదములను తెలుపును చేయక క్రియాలను, భావములు మొదలు సంజ్ఞ భేదము వల్లయును, నీకటిలో గాని ఏదైన చిన్న అడ్డున్నవస్తువు గాని ఉపయోగించుటకునులేదు వెనుకనుక నూలలాడు వారు నెరిపెను ముఖముతో నుండవలెను. సంజ్ఞలు చేసులతో చేయబడిను. కాని చేయు అనేక మై. పనులు చేయుట ఉపయోగించుటచే నా. ఏదేని కార్యము చేయుచున్న సమయము చేయునూ మామూలుబుటు మీలకేను. అందుకని చేయెను ఈయనికి ఉపయోగించవలెను. ఎన్నిదిక్కులు పడినను భావము లన్నిటిని ప్రకటనచేయుటకు నగినది సామర్థ్యముచాలదు. భావప్రకటనకు మితిలేని సాధనము కావలెను. ఈముదలయిన వాగదములచేత సంజ్ఞారూప మైన భావ భావకావలెను. రెండవదికల్పరూపకమైనభావ. ఇది అస్పష్టము స్పష్టము అని రెండు విధములు. తిక్కగ్గుండునలు చేయు కల్పము అస్పష్టము. తిక్కగ్గుండునలు కూడా అస్పష్టమైనను కల్పరూపకమైన భావము గాదు మితి డెటు పన అచిధిమములొనడ. అనన్తర భేదమునకొన్ని కొన్నిభావములను బంతువులుకూడ తెలుపుదు చేసికొనగలవు. ఒకవిధమైన అరపుచేత శిల్పియొ ప్పిల్లము అన్యోన్యము గుర్తింపగలవు. ఒక కాకి కొక విధముగి కూసిన మిగిలిన కాకులు గుంపులుగంపులుగా కూడును. కుక్కలు ఆరపులలో నేడములను సునియోచితముగ కలుగజేయుటకు కొంతవరకు మనము కనిపెట్టవచ్చును. ఈ పెద్దజంతువులలోనే కాక చీమ మొదలయిన చిన్న జంతువులలోకూడ భావప్రకటన శక్తియున్నట్లు వాడగట్టును. బాతులకట్టి చీమలను పోవుచున్నప్పుడు బాటకక్కముగాని దేదైన అడ్డుగా నొప్పినో ముందర దెప్పవచ్చును కొన్ని దిగివచ్చుట కట్టిన చీమలనున్నటిని ఏదయో తెప్పించున గాని వరకెటునుకొనును అందులో కొన్ని ఈచీమల

మాట యందు సమ్యక్ మిన్నవి కాబోలును. అట్లు కలియువానితో పాటు తిరిగి వచ్చుచు మిగిలిన చీమలను కొలిమియందు వానిని త్రవ్వుచు పోవుచుండును. ఈమాటయందు సమ్యక్తము లేని కొన్ని చివరకు పోయి స్వతంత్రముగా నిర్ధారణచేసికొని అడ్రేతిని తిరిగి వచ్చుచు చీమలను మఱలించును. దీనిబట్టిమాడ ఆచీమలు పరస్పరము ఏమేని మాటలాడుచున్నవా యని పొడగట్టక మానదు. ఇట్లు మాటలాడువాడుక లేనివో ఏదేని తీసికొనుచున్నను స్వల్పకాలములో అన్ని చీమలు పట్టుట కవకాశ మెట్లుకలుగును. ఇది వట్టి యూహయేకాదు. ఒక సాక్ష్యాధ్యై కాస్త్రజ్ఞుడు శబ్దవృద్ధిని జేయు (Microphone) యంత్రముతో ఈసంగతిని కనిపెట్టినాడట. అదేప్రకారము అన్ని జంతువులలోను భాష వాడుకలో నుండునని యూహించవచ్చును. ఇది శబ్దరూపకమైన భాషయైనను అస్పష్టమవుటచే సంజ్ఞాసాధనమువలెనే లోప భూయిష్టమైనది. అయాజంతువులకు తిగిగట్లు భాషయే యైనను మితిలేని భాషప్రకటన సాధనము కానయిన పరిష్కార వ్యవహారభాషగా పరిగణింపబడును.

మిగిలినది స్పష్టమైన శబ్దరూపకమైన భాష. ఇది మనుష్యులచే వాడుక చేయబడును. మనుష్యుడు తన శక్తినిశేషముచే సంజ్ఞాదులచేతను శబ్దరూపకము భాషప్రకటన చేయును. మనుష్యులు వాడుక చేయు ఈరెండవది భాషయని వ్యవహారప్రసిద్ధము. ఈనిమిషముననే మనుష్యుడు జంతువులకన్న అధికుడు. స్పష్టమైన శబ్దభేదములను కలుగజేసి భాష ప్రకటనకు విప్రులమైన సాధనమును వాడుకలోనికి తెచ్చెను. అన్ని జంతువులలో వలెనే మనుష్యునియందును శబ్దమును కలుగజేయుశక్తి కలదు. ఈశక్తియే మనుష్యునియందు అనేక విధముల వృద్ధిచేయబడి

భాషగా పరిణమించినది భాషకు ప్రారంభము జంతువుల అరపులే యని ముందు చూతము. ఈ అరపులే మనుష్యునియందు గలవా గంగ కాళితచేత క్రమేపిని అనేక స్వరభేదములతో భాషగా సృష్టి కరింపబడినది. భాషకు ప్రారంభమైనజంతువుల అరపు లకును మొదటి మనుష్యుల మాటలాడు ప్రయత్నము నకును విశేష భేదము లేకపోవచ్చును. దీనిబట్టి జంతువులకును మనుష్యులకును భాషాశక్తిలో భేదము లేదని చెప్పకూడదు. మొట్టమొదట ఇద్దరును ఒక్క తరగతిలోనే యుండి కొంచెము హెచ్చుతగ్గులు కలిగియుండవచ్చును. కాని రానురాను తరగతికూడే మారి భేదము హెచ్చి పోలికగూడ లేక పోయెను. అనేక కారణములచేత మనుష్యుడు భాషలో జంతువులకన్న అధికుడు. ఇదియే జంతువులకును మనుష్యులకును ముఖ్యభేదము. పసిజంతువు పసిపిల్లడుమొదట సమానమైన స్థితిలోనే యుండవచ్చును. కాని పెరిగినకొలది వ్యత్యాసము హెచ్చు. పసిజంతువు పెరిగినను నుచూత అదే స్థితిలో నుండును. పసిపిల్లవాడు పెరిగి బుద్ధికాళితచేత ఏమహామథావుడో కాగలడు. ఈభేదమునకు కారణము అంగనిర్మాణమే. గిన్నగా కళ్లపై నిలచి ప్రత్యేకము చేతులుకలిగి ఇష్టమునచ్చినట్లు వాడుక చేయబడు చేతులును వాని క్రశేను కలిగి యుండుట ముఖ్యభేద కారణములు. మనము భాషనుగూర్చి ఆలోచించునప్పుడు భాషాంగముల లేక వాగంగములగూర్చియే ప్రశంస జరుగుదు. జంతువులకు లేనివాగంగ నిర్మాణమే మనుష్యునిభాషావిషయమున అధికునిజేసి స్పష్టమైన వ్యవహార భాషకు కారణమైనది. మనుష్యుభాషకు ఇంత ప్రాముఖ్యతను తెచ్చిన అంగనిర్మాణమును కొంత పరిశీలింతుము.

(స.శేషము)

అంధశబ్దచింతామణి

[విలకూరి నారాయణరావుగారు యమ్. ఎ. యల్. టి.]

అంధశబ్దచింతామణి యను వ్యాకరణమును వన్నయభట్టు నొకడు రచించెను. ఈగ్రంథము సంక్షిప్తమైనదము. సందర్భశ్లేషము, అజంఠిపంక్తి ధము, వికృతశ్లేషము, క్రియాపరిశ్లేషము వంటి యొకపరిశ్లేషములుగా భాగపడబడి యున్నది. ప్రతి పరిశ్లేషాంతమునందును "ఇతి శబ్దచింతామణి..." అను గద్యము కాన్పించుచున్నది. భాగ్యవిద్యుత్తము మును రాజరాజవరేంద్రాస్థానము నందున్న వన్నయ భట్టు రచించెనను లోకప్రతితి యున్నది. అంధా వన్నయభట్టువారు 'విభుశబ్ద కాసవ' తిరుగు మొకటి పీఠికయందు వగిరేతతో యీయబడి యున్నది. చింతా మణియందలి 'సకలభాషావాగమకాసవ' సమాసము నకు 'అర్చిభాషలకును వ్యాకరణములను ప్రాసవ' యని యర్థము చెప్పవచ్చునట్లేదనియు, 'భాష యంత తోటిని, అనిగా నాంధ్రభాష యంతటికిని శబ్దము కాసవము చేసివ' యని యర్థము చెప్పవచ్చుననియు, 'విభుశబ్ద కాసవ' అను సమాసమునకును పదే యర్థ ముగాను గావున నీకెందు లికదములను వశేదములను ననియు, కావున చింతామణి కర్తయు భారతకర్త యను నొకాడనుటకు సందేహ ముండకుండ దనియు కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఇదిగాక వన్నయనామ మును దలపెట్టినవారందఱును వ్యాసాది శబ్దశాస్త్రులందఱ నియు, నాగనుకాసవల వనియు, ప్రథమాచార్యుల దనియు, వీరిగా వ్యాకరణరచన నలంక గట్టయే యున్నారని ఇది గాక భారతావ్యాసాంతగద్యము లందలి ఇది సులంకవిజయనాథ వన్నయభట్టు ప్రణీ తమైనశ్రీనాథభారతమునందు..... అనువానికిని, చింతామణిలోని గద్యమును పైగద్యము కానరాదు. కావ్యాసానందం బొకరికిగను, వ్యాకరణరచనయందు మఱి కర్తవ్యముగను తిన్నపానముగవ్రాయబడిన దనియు కర్తవ్యముగను తిన్నపానముగవ్రాయబడిన దనియు పరిష్కరించునట్లు కానేరవు. ఇదిగాక తిన్నపానాది ప్రబంధమున వన్నయభట్టు శబ్దావర్తము

నాపాదించియే యున్నారు. లోకములోనిప్రతి పీఠికలందుగాను కవుల చరిత్రను వ్రాయునటును స్థిరముగ నాటికొని యున్నది. దీనికి విరుద్ధముగా నిర్దేశములు ప్రతీతయందుగాని, గ్రంథకులందు గాని, కాసవములందుగాని భారతకర్తవ్యమునందు ఎఱి నెచ్చిటను గానరావు. కావున నివియున్న ప్రబంధములను ప్రమాదములు కలబడినవిగాని నన్నయమండి చింతామణి కర్తవ్యమును తీసివేయవలెను. ప్రతివాదలలో పీఠికలందుగాను ప్రథములను, ప్రమాదము లు తమకు దొరినవన్నిటిని యొకచో, శేర్షవ చారును వరుటచేరి వీరి కవుల చరిత్రములోని విషయములను తొలుత వివరించి విదవగాని యేమిప్రాయమును జెల్పడిందుటవీలు లేదు. పీఠికలందుగాని మొదటి యాశ్లేషముల "వన్నయభట్టు రాజరాజవరేంద్రాస్థానమున పూర్వస్థానము నుండుటచే నతని వ్యాకరణము ప్రసిద్ధిలోనికి రాజే మో యను నిలఁపున, రాజానారాధనయందును, కవి జవాత్రయముతో బాటాక వ్యాకరణమును రచించి రాజునిర్వహణకై వచ్చిన సేవలవాడే భీమకవి గ్రంథములను తమలఁజెప్పించెననియు, నాకోపముచే భీమకవి నన్నయ యింటచేరి ననుయమున వచ్చి యగరివిభార్యునడిగి యాతని గొండున్ను వ్యాకరణ విషయ వింది కోడావరిగిగల నలె పనినియు లోక ప్రతీతికలదు. కాని భీమకవిని నాథ కాలపువాడే గుట చేతి వన్నయభట్టు కాతనియై గాని యాతని పై వన్నయభట్టు గాని యావ్యయిండుట జరగజము" అనెనొకనియిది శిష్యములొకమఱిని పోలిగాని మఱియొకటి కాదు. ఈప్రతీతిని తొలగి గ్రంథమును చేసినవార వచ్చుకని. అప్పుడు మనము తిన్నపానాదో, గాని యిట్టి లోకప్రతీతిలను నిర్భయము లనియే నన్నివారు. ఇది యగరివిభార్యుడే కాదు. విమర్శ లేని పానునలే గాక పండితులకు గూడె యీ దోష మునకు నేటికిని వ్యాకరణరచనాది మన మెఱిగిన

నది. బాలసరస్వతికినీటికడుచూచిన పీఠికలోభముకవి
 గాని సారంగధరుని గాని, సిద్ధుని గాని యెవ్వరిని
 స్మరింపలేడు. అతఁడు చెప్పిన దానిలో నేమోననిది
 చర్చ యేదియును లేదు. మతంగగారివైకి దాఁబోయి
 నప్పుడు కనయోగి యను వాఁడు ఆంధ్రశబ్ద దంతా
 మణి ఫక్కి పెక్కడనో సంపాదించిన దానిని తనకే చెప్పి
 ననియ్యి. పెక్కడనంతర్గతము లంతర్భూత మైయున్న
 యది. తన యగణ్యపుణ్యమువల్లతఁ జేమి తెలిసి యుం
 దిరకపుల కెవ్వరికిని దాని నీడుక టికఁ గాజింపు
 మని తనకే యిచ్చి తనకే క్రితావలెనని యోచించిన
 శివయోగి తనహరిటిచియూహాత్మం చేయనియఁ నందు
 ఁడఁ దానిని తెలిసిగించెనని యుం చెప్పకొనియున్నాఁడు
 ఈవాక్యములందున్నచో తనో యని పీఠికలింగము
 గొను సందేహించినారు. తాము ప్రాచ్యభిభృత
 పుస్తకభాండాగారము నందలి తాటియాకుల ప్రతిని
 పురాణా వామగ్రీకకాష్ట్రులు వారయ్య చేయించిన
 ప్రతిని, "వాచామృధమ యానాంయః ప్రవక్తా
 ప్రథిమోధవత్, ఆచార్యంతం కపింద్రాదాం, విందే
 వాగమకాసనమ్" అను శ్లోకము నుదాహరించి
 యుండుటచేత పూర్వము పీఠికలింగముగ్రంథాలము
 ము చేతుతోనుండినప్రస్తుతపు గాత్రయో గ్రంథాలయ
 మందలి ప్రతిని, ఈమాఁడింటిది మాత్రమే మూచి
 నట్లు కానఁబడుచున్నది. వానిలో దనియందును
 మల్లాది సూర్యవారాహనాథులుగారు సంపాదించిన
 ప్రతిలోని పీఠిక లేకుండుట సత్యమే. కానియూ
 పీఠికతోఁ గూడియున్న బాలసరస్వతియమును మఱి
 పీఠికచోలేదు. పితామహులలోని 'పరికోధకమందలి'
 గాత్రవక్రగ్రంథాలయమున రెం దాంధ్రశబ్దదంతా
 మణి ప్రతులున్నవి. ఆరెంటియందును నీపీఠిక యు
 న్నది. — పరిమత్పత్రికలో ప్రకటికమున పీఠికలో
 "యోగి శివుఁడు వ్యాకరణంబు వా కొనఁగగ్రీతిం
 పికఁ గానింపుమని యివీధుండు" అని యుండుట
 తీరిన 'శివుఁడు' అనదానిలోని 'గు' నుభవు కాక
 పోవుటచేతను, చెట్టిపయోగముబాలసరస్వతి మతము
 కాకపోవుటచేతనీటిని యాకాదిగానాడిదనిపించు

కారివాదము. కాని పితామహులకు లందఁకదాఁలో
 'శివుఁడు వ్యాకరణంబు' అని సారమున్నది. ఇది
 గాక యాపిఠక నేడు పుట్టినది కాదని చెప్పబడవలె.
 బల సందేహియమందేపాక్ష్యమున్నది. అశ్వరూపముల
 కుదాహరణము నిచ్చి ఎవరోలలపతి "హరి వాక"
 యని యొక ప్రయోగము నిచ్చియున్నాఁడు. ఇది
 ప్రస్తుతిపీఠికలోని "ఏమిమహద్భుతం బది హరిహరి!
 యొక్కడి మూలధ్రశబ్దదంతామణి ఫక్కి యొక్కడిను
 కింగవంబు! యుగాది సంభృతై మనిచన్ననన్నన
 మహాకవి యెవ్వఁడు? సిద్ధుఁడెవ్వఁడా! హేమవగణ్య
 పుణ్యసముద్రగతఁ జేమి తెఁ గాదెయిన్ని యన్ "అను
 పద్యములోని దనీ మనమును గోచరింపకపోదు. కా
 తుర పీఠికనియుమై సంగయింపబనిశేది. చిద్వా
 నగరికి సమీపమునెరి మతంగగరి ప్రాంతములకు ఆం
 ధ్రశబ్దదంతామణివాఙ్మంపకయండి యుండవచ్చును.
 లోకసంచారము చేయునుండిన శివయోగి యొక ప్ర
 తిని సంపాదించి బాలసరస్వతికియను నీమహద్భుతము
 బాలసరస్వతియ భావ్యప్రపంగమునకు ప్రా
 ప్తావకముగా వచ్చిరని. ఇది యప్రస్తుతమే యైనను
 బాలసరస్వతి నాటికా ప్రాంతములవాఁ కాంధ్రశబ్ద
 దంతామణి యునికి తెలిసికటకు సమర్థించుచు
 న్నది. బాలసరస్వతి స్వాభావికముగా వ్రాసిన
 వ్రాత మూప్రాంతముల వాఁడే యగునప్పటికిని, తా
 ను తెన్నఁడును వాంధ్రశబ్దదంతామణిని దూఱనివాఁ
 డగుటచే, నద్భుతమైనదియనినది. పెక్క ఖర్జుణము
 లది యంతర్భూతమైయుండుట కాతఁడు కారణము
 ను నిరూపింపఁదలంచి భీమవి వృత్తాంతమును దెచ్చి
 పెట్టినాఁడు. భీమవిని మూలధ్రశబ్దదంతామణి నడిం
 చెనన్న ప్రతీతియొంది కాలముననుండియిందవచ్చును.
 కాల మెదెనుపుకొలదిని కాలదృష్టి మూర్ఖమునోం
 డుదుండను. సరియైన కాలము తెలియనవ్వ దోక
 పురుషుని తన కాలమునుండి పీఠికనీ మఱియొక
 కాలమునఁ దెట్టి యాకాంధ్రవారలో సంభవముల
 గల్పించుట లోకములో మన మనుచినమునుకాదు
 నున్నది. పీఠికపత్రికపురుషులు, పీఠికాకాంధ్ర

మనమృతము, నొకనొకటి కలిపి రాబడి లోక ప్రసీది మను నాటకరంగమున దమ వృత్తముల ప్రసృతుమందును. నాన్యభోజకముల మాయములుగా బరిణమించుచుండును. నిజమైన వృత్తైర్థము మట్లు పెట్టుచుండును. రామరాజహూనుల పెద్దన్నను కలిపి కృష్ణరాముల యాస్థానమునఁ జెట్టిన దీక్షాకప్రతితియే గదా. ఇతర ప్రమాదము లేనపుడు చాక్రకదృష్టి సంపాదించుటకు జనుల యందుత్సాహము లేకప్పు డీక్షాకప్రతితియే నమ్మకములకు బుట్టించుటకు హేతువగుచుండును. అప్పు కవియు నీ ప్రతితికి లోనయియే బాలసరస్వతి వ్రాతకు మొలుగు బెట్టెనో యనునట్లు చరిత్రలో లేని సారంగధరుని, 11వ శతాబ్దపు నన్నయను, 12వ శతాబ్దపునాదో 14వ శతాబ్దపు నాదో యగు భీమకవిని నొకనొకఁడ జేర్చుట యొక వింతకాదు. అహోబలఁడీ ప్రతితికి మఱింత కలిపినాడు. ఇవ యోగియనువాడు తనకు గ్రంథము నిచ్చెనని బాలసరస్వతి చెప్పగా, వపుకవిదాని నామోగి సారంగధరుని యొద్దనుండి సంపాదించెనని చెప్పినాడు; అహోబలఁడా సారంగధరునిఁ గూర్చి “సకృతః పానీపానం రహితో జనిహేతువా” యని గూర్చిన యొక విశేషము లిగిలించి సారంగధరునిఁ గూర్చిన లోకములొని కథకు మఱియొక దానిని తగిలించినాఁడు. సారంగధరుఁడు విధున కిచ్చెనని అప్పకవి చెప్పఁగా నహోబలఁడు సారంగధరుఁడే పిద్ధుడయ్యెనని స్వయముగా బాలసరస్వతికి గ్రంథము నిచ్చెనని కథకు చెందినాడు. బాలసరస్వతి చెప్పినాఁడనియోగి అప్పకవ్యహోబలపండితుల వోల మత్స్యేంద్రుఁడను పిద్ధుఁ డయినాఁడు. ఈతఁగి ప్రతితియందు గాఢము గాఢ యుటికొనమనియ్యు ముందుట సహజమే. ఈసందేహమున కిచ్చువానిన “రాజామూలఁడు కాకులను క్రక్కికొనివాఁ డ”ను ప్రతితికర్తృత్వమును బోధించు కథ జ్ఞాపిఁచియున్నది. ఇదిగాక చక్రికదృష్టిలేని జనిహేతువానియ నుడు. కావ్యదృష్టియునునుండుననినాఁడమే. చక్రిక

పురాతన మగుమందు కొలఁదిని జరిగిన విషయములు మఱింత వెకకను జరిగిపోవుచుండును. రాముఁడు శ్రేణాయుగములోనికిని, కృష్ణుఁడు ద్వాపరములోనికిని, పోయి తిరిగి రామమూతయగు హనుమంతుఁడు భీమునితో ముచ్చటించుట మొదలగు పురాణస్థలములకు వాక్యములకు హేతు వీ కాలదృష్టినిగూర్చిన లోపమే. అట్లే బాలసరస్వతి కేఁగాక, అప్పకవ్యహోబలలకుఁ గూడ నన్నయ ‘యూగాదిసంభవుఁడైనాఁడు, ఇట్లే మన్మథసంసృమున గ్రంథము వ్రాసిన యప్పకవి కంఠమపూర్వము సుమారుతిరెఁగి రచునై గతింపఁబోయిన కీలకము (మెచ్చటి కీలక సమ) యైనది. అందుచేత వారు దోషు లెంతమాత్రమును గారు. లోకములొని ప్రతితినిమాత్రము వారు గ్రంథస్థముచేసినారు(Insert) బాలసరస్వతివారాఁడతీ తిమఁగరించి రన్నంగమాత్రమున వాంఛకబద్ధులై మఱి నన్నయకృతియు కాదని చెప్పటకు వీలులేదు.

పంతులవారి కౌముదయాశ్రయము:--“నన్నయ చింతామణిని రచించిన వాటినుండి సరస్వతికాల మునఁజూచి నవగా సుమారు 500 సం॥రముల వఱకును వాగ్రంథము మఱుఁగఁబడిననుండి మాత్రానుగా సరస్వతికి దొరకెనుమట వచ్చుదగినదికాదు” అని పంతులవా గాంధ్రకర్మచింతామణియందు సర్వస్వ విషయములు మాత్రమే చెప్పఁబడినవని చెప్పియేయున్నాడు. అట్టివ్యాకరణము బహు వ్యాప్తికొందుట సంభవించదు. అది బహుశః గోదావరీజిల్లాను చాల కాలము కఱకును దాటి యుండుకనుహోదస్యము. ఇక పూర్వ వాషీకూని దాని యులునైన కలంపకుండుటకు దాని యప్రాధాన్యతయేద్రాయుండును. పంతులవారుదాని రించిన నైయాకరణులతో కేతన శిల్పాలవాడు, తా కంభట్టను....., మద్దరాజు రామకృష్ణయ్య విజయంగిరసాంతులవారు తావున వీరంధ్రునిను గోదావరీనుంధలమునకు దూర్ఘటయై యున్నారని చింతామణిని ప్రసిద్ధిలోనికి తోలుకఁ దీసికొనివచ్చి క వాఁడు బాలసరస్వతి. బాలసరస్వతికిఁగ్రాసించినది నీ దానికి గాఢమగుదృష్టి. భారతగ్రంథ మన్ననో

యల్లుకాదు. అది ప్రసిద్ధమగు గ్రంథము. అని వ్యాపిండుటకు పీలున్నది. భారత రత్నవ్రతముం గూర్చిన ద్రుమమూడి ముపురె చెలిపియున్నాడు. వారి నెఱుఁగివాసివను నది వ్యాప్తి చెందుటకు కనిగ గ్రంథము. చింతామణి యల్లుకాదు. కావున నీయాక్షేపము తూడ నిరద్యోనది కాదు.

ఇక మఱియొక యాక్షేపము—“బాలసరస్వతికి మొదటిప్రతి దొంకింపొ పాతభేదములతో నప్పకవికెల్లు మఱియొకటి దొంకియొందును? ఇటు నేవో కృత్రిమ మున్నది” యని ఆంధ్రకల్పచింతామణిని నన్నయ రచింపలేదు. అను సిద్ధాంతముతోఁ బ్రాగంభీంచిన పంతులవాంకీభాత ప్రమాణముగాఁ దోచెనేమో కాని యాచార్యులు వారికి విరుద్ధపాఠులు పుచ్చుచున్నది. చూడుడు. లోకమున నొక గ్రంథము విస్తారముగా వ్యాప్తిలో నుండినగాని పాతభేదము లుప్పట్టిల్లు. బాలసరస్వతికి దొంకింది కిందొకగవలన సంప్రాప్తమైనది. అప్పకవికి దొరకినది 48 సం॥రముల తరువాత మఠంగిరివిూది యొక బ్రాహ్మణుఁ డెచ్చినది. అహోబలపండితునికి దొరకిన దీరకంఠుగాక బాలసరస్వతి స్వరూప్రముతో వ్రాసికొనిన మఱియొక ప్రతి. అప్పక వ్యాహోబల పండితు లిద్దఱును బాలసరస్వతిగ్రంథముచే యాధారముచేసికొని వ్రాసినను చెప్పియున్నాడు. అప్పకవి “ఎఱుకాది బాలసరస్వతి సకలభాషావనిమహోపాధ్యాయ ప్రణీతాంధ్రవ్యాఖ్యాగ్రంథం బాధారంబుగా రచియింపఁబూని” యనియును అహోబలఁడు. “మయావ్రాహ్మ్యస్వత్వాః పుస్తకం పరిగృహ్యతే” యనియును వ్రాముటఁ బట్టి వాద అహోబలని కాలమునకు సరస్వతివ్రాసిన టేకతోడి ప్రతులు పెక్కులు ఖట్టికెల్లు కాన్పించుచున్నది. ఆంధ్రకల్పచింతామణిలో నీయనేక పాఠము లుండి యుండును. దాని ననేకులు బాలసరస్వతి టేక ననుకొనింది యుండును. అనియన్నియు బాలసరస్వతి భావ్యముల క్రిందనే పరిగణింపబడియుండును. ఇక నీ పాతభేదములు వాచాత్మ్యములునని కావు

శ్లోకములకు శ్లోకములే యు తరిందిపోయినవి శ్లోకములు తిరుస్సానములకు తప్ప యుత్తిగపాఠములఁ జేరినవి. ఒక శ్లోకములోఁ బూర్ణములు మఱియొక శ్లోకములోని కెక్కిపోయినవి. క్రాంతిపదములు శ్లోకములలోనికి చేరినవి. అప్పకవి తన ప్రతిలో 82 ఆర్య లున్నవని చెప్పినాఁడు. వానిని యొమ్మిదింకెనూ గ్రహే వ్యాఖ్యానముచేసి నాఁడు. 49వోను కిపిరి గూర్చిన శ్లోకములు కొన్నియు, ఘంపస్యకవయక మయన శ్లోకములుగొన్నియుఁ చేసినవి. ఇక అహోబలఁడు అప్పకవి పుస్తకమందు 82 ఆర్య లున్నవనియు, దన ప్రతియందు 88 ఉన్నవనియు చెప్పినాఁడు. అహోబలపండితీయముఁ జూడఁగా నందు 89! ఆర్య లున్నవి. పోనీ పై 14 శ్లోకములను తరువాత వారిహోబలపండితీయమునఁ గలిపి తని చెప్పుటకును పీలులేదు. 69 శ్లోకములకను అహోబలఁడు వ్యాఖ్య వ్రాసియున్నాడు. ఈ యహోబలఁడే బాలసరస్వతి ప్రతిలో “శాస్త్ర మపారమహాద్యం ప్రాయః విశ్వప్రయోగ లక్ష్యైతత్ దృశ్యమతీతవిమ్ యద్భావ్యకల్పః ప్రయుక్త ఆద్యమయః” అను శ్లోకమున్నదని యాదాహరించి నాఁడు. ఇదిగాక అభ్యుదయకాలిని ముద్రింపఁబడి వాసిలో సాధారణముగా నాకారికలు వ్రాయఁబడినభేదము నతికమించి యాంధ్రకల్పచింతామణిలోని యాద్యలవఁటి యార్యులు కొన్ని కాన్పించుచున్నవి. ఈ ముద్రింపఁబడిన కారికలు అహోబలపండితీయములో అహోబలఁడు దునాహరించినవే. అయిదివఁదరు దండికచిందిన (కావ్యాద్యము) పెంకలకు నాలంకారిక గ్రంథములలోని శ్లోకములకు కాలకలలో బాటు గుర్తింపి ముద్రించియున్నాడు. ముద్రితమఁ బడినకారికలలోని యార్య లోక వేళ నాంధ్రకల్పచింతామణిలోనివే నేమో తెలియదు. ఏక విభిన్నము ఆంధ్రకల్పచింతామణి ప్రతులకాలమున వ్రాసినములు బతులు వెదకినవఁట నిశ్చయము. బాలసరస్వతి ముద్రితమును వ్రాహ్మణములలోనికి దెచ్చి కనాటి నుండియు ప్రాకృతపాఠములను అట్టికలన వెదకి అవి

ల సేకరణయే దైకీ తీసియుండును. అందుచేతనే యాపక్షముండి గూ పొందె. వ్యతిరేకము చేరు. తిష్టయే లేక పడియున్న చింతామణికి ప్రాశస్త్యము వచ్చినది.

మఱియొక యాశ్చర్యము: — ఆపక్షవిషాదము నందు 'హృద్యభర్తానాదాభ్య మతాత్' అనియు, 'హేమోక్తే' అనియు నుండుటలవలన, అభ్యర్థనాదులు హేమచంద్రుడును వన్నయతనివాటివానియు నున్నయు చింతామణిని రచించుట సంభవించదు అని ఈపాక్షము లొక్క యపక్షవి గ్రంథమంటే యున్నదిగాని నేను చూచిన ఎఱువ మఱియే ప్రతియందును గానరావు. 'హృద్యభర్తానాదాభ్య మతాత్' అనుపాతమును ముద్రాపతము గ్రంథము నుండి తొలగించినది పంతులువారు చెప్పట సాహసము. అపక్షవీరుప్రభులకుండు శక్తి మఱియందును నీపాతములు లేకుండుట వాస్తవము. ఇదిగాక యభ్యర్థనాదు నన్నయకుఁ బూర్వము కాదని చెప్పటకు ప్రబలకారణము లేనిదియుఁ బార్శ్వశ్రేణియు గానరావు. బిచ్చెలుగాదు లిపినిబట్టి యభ్యర్థనాదు కాలమున నిశ్చయించుట సాహసము. ప్రాచీనలిపిని బట్టి కాలమును నిర్ణయించుట యతి ముఖ్యమని పాశ్చాత్యవిద్వాంసులందఱు గాని, యొక్క లిపినిబట్టి యే సిద్ధాంతమును జేయుట మంచిది కాదని నాయభిప్రాయము. ఇదిగాక 'చైత్రవేదము అభ్యర్థనాదుకాలపు లిపిని చూడలేదు అభ్యర్థనాదుకాలలోని లిపినిగూర్చిన కొన్నిశ్లోకములలో 'అ' కార 'ఎ' కారము లకు కొంతపాల్గిక నూచింపబడిన దని యూహించేసి కొని యతి సాహసముగా వ్యర్థమునికాలమును నిర్ణయించినాడు. ఇట్టి వేరపాటు శాస్త్రప్రజ్ఞాలకు తగినది కాదు. ఒక్క శ్లోకమునుగూర్చిన తన యూహానుబట్టియే కాలమును నిర్ణయింపఁగూడదు. ఇతర పాతము లప్పకవి పుస్తకమునం దెక్కుటకు కారణ మేమయ్యెనుండును? మఱువ తెలియదు. ఒకవేళ నపక్షవికీ సంపూర్ణ గ్రంథముకంటే దొరికియుండును. దానినుండియే యాపక్ష ప్రసంగముల నూడదని

తానే కొన్నిశ్లోకములను పూరించెను అవచ్చును. అభ్యర్థనాదులమును, హేమచంద్ర మతమును తనకు తెలియటచేసి చింతామణి యభిప్రాయమును నని యే యూహించుటచేతను నీరెండుపాతములను శ్లోకములలో చేర్చియుండవచ్చును.

వైకేషినిదింతయు ప్రత్యక్షసాక్ష్యము. అనగా గ్రంథముతో సంబంధించిన సాక్ష్యము కాదు. అనగా కేవలము సూచాలతో సంబంధించినది; వైకేషినిది లన్నియు ప్రతిచారకములుగా మండుట చేత కాకలపకమును నన్నదిగిది కాదు అని చెప్పట. దీనికి యింగ్లీషులో (Negative evidence) అంటారు. ప్రత్యక్షసాక్ష్యమునగా గ్రంథమునందలి పంతులు లిట్లున్నది, కావున దీని తత్త్వ మిట్టి యని చెప్పట. దీనికి ఇంగ్లీషులో (Positive evidence), అంటారు. అంతర్గతసాక్ష్యము (Internal evidence) అనునదిట్టి ప్రత్యక్షసాక్ష్యములోనికి భాగము. వీరకలింగముగాదు తమయప్రత్యక్షప్రమాణములకే నీకరించి యంతర్గతసాక్ష్యమును గూడ కొంత వివరించినారు. ఇది వారి నాదియన కంటటికిని ముఖ్యమయినది. ఇది బలమయిన దయినచో నప్రత్యక్షసాక్ష్యముంత యూహనమును ద్వివరణముగా బలపఱును. లేకున్నచో పదియంతయు చెడవుటనలే మట్టికొనినంతనే శ్రుంగిపోవును. కేవలమును నప్రత్యక్ష సాక్ష్య మెందుకును పనికిరాదు. కావున నంతర్గతసాక్ష్యముని వారు నిరూపించిన దాని వొకంత విమర్శింపఁవలసియున్నది.

1. "నిత్య మనుక్రమ పురుషక్రియాన్వితః" — ఈసూత్రమువలన ప్రథమచంద్రులయొక్క కాలయిక్రమము సంధి నిర్ణయము లేకుండునగా భారతీయసూత్రములందు "అంతఃకాలాంతర్యక హస్తంబుచేసిరి. యదవశేషమో నెడది కొంత" ఇత్యాదిగా ప్రథమపురుషక్రియలపై వైకేళికసంధి కాన్పించుచున్నది. కావున నీసూత్రము నన్నయరచించిది కాదు.

దీనికి సమాధానము నహంబులతో యిచ్చినాడు. ఈయాశ్చర్యము పంతులువారు చేసినదే కాదు. మొదటినుండియు నున్నది. అహంబులము

ప్రభువును శ్రీమతుల కిమాదిగములలో చేర్చి, యామాత్ర మెక్కమధ్యమపురుషక్రియలకే విధించి నని నిర్ణయించి యున్నాడు. కిమాదిగమునకు వై కత్తిక సంధికాక, సంధిలోపమేమని నానాదము నొక ముందు ప్రతిపాదించుచున్నాను. కావున ఎవరో బలుని వ్రాత నాకు ప్రమాదముకాదు. అయినను దీనికి గుప్తార్థప్రకాశికాకాళు లతి సమర్థులగు వ్యాఖ్యి ప్రా సిద్ధియున్నారు. నూత్రరచ యందొక యగిమా త్రమైనను కూడినవిని యెడల వైయాకరణులు ను పుత్రజనము నందువలె సంతోషించుచున్నారని, కల్ప భాసములు 'ఉత్తమపురుష క్రియాస' అనువానియం ను 'ఉత్తమ' కల్పమువలననే యుత్తమపురుషవ్యోత మగుచుండెగా 'పురుష' యను మణియొక పద మున నిరర్థకముగా వేసియుండెననియు, 'పురుష' కల్పమునకు వ్యాకరణమున ప్రభువుపురుషుని సాం కేతికమనియుఁ జెప్పి, 'అనుక్తమపురుష క్రియాస' అనుటవలన కేవలము మధ్యమపురుషక్రియలకే నిత్య సంధిసీమాత్రము ప్రతిపాదించుచున్నదనియు వీరువా రైన వ్రాత మిక్కిలి సమర్థులముగా నుండుటచేత నిదిషుచున్నా ముచేరిదేసా మక్కఱలేదు.

2. "ససతి రమబంధక స్సౌత్తిక్యైశ్రల డ్ధో వివక్షితస్తనై" అను నూత్రమువలన ఉక్తమానార్థ మునఁ గ్రీనులకు 'వస' ధాత్వైక్యవ్యోధకమగుట న్నానుబంధమగునని మూత్రము చెప్పుచుండెగా భా శక్తము నెచ్చటను ఉక్తమానముననున్న నుబంధము కాన రాదు. కావున నన్నయ చింతామణిని రచింపలేదు.

పంతులభా రీవాక్యార్థములను భారతముగు ధాన్య విమర్శింపక వ్రాసిరి. ఉక్తానుబంధముతో భారతమున చాల ప్రయోగములున్నవి. తత్త్వము నాలోచింపఁగా నుక్తానుబంధమే సామాన్యవిధియ వియు, పంతులుగారుచెప్పిన 'పరిశిషును' 'ఇది యేదు' 'చేసెడికో' 'అయ్యెడుకో' అను మొదలగు కూపము అవపాదములనియు గ్రహింపవలెను. వర్త మానమున నుక్తానుబంధమునకు పెక్కు బుదాహ రణము లుండుటచే గొప్పిటికే యువల మార్పు యున్నాను.

"వాచాలపరికిఁ గృష్ణయనఁగఁబంకివాఁడీయొక్కవల్లి
సేనానిచ్చుది

తత్స్వయంఃరము సేయ మున్నవాఁడు వాఁడు"
అది vii. 35

"ఇత్తీయకాఖవిమర కేరవన్నవాఁడు వీనిం దుడిచి"
అది ii. 73

"సంతానంబునవియను నొల్లనన్నవాఁడు" అది ii. 140
"తపము సేయించున్న యట్టువలక కున్నవాఁడు"
అది iv. 261

"వల్లముద్ధంబు సేయమ నల్లవోల నున్నవాఁడు
మీనుకుడు" అది vi. 211

"సంతానంబునడయనేరవన్నవాఁడను" అది iv 221
"ఏలకా యిప్పుడు వైరగ్గతి యేర్పు చున్న యది"
అది ii. 145

"అడవి నామనంబునతి దామాక్రియ! నేర్చుచున్నయని
మహా దమంద" అది i. 139

"అతి నొక్కలందై యొప్పుచున్నయది" అది ii 80
"మహర్షి గణసేవికంబునందై యొప్పుచున్నయది"
అది i 201

"తన పతివ్రతాగుణంబుననొప్పుచున్నయది" అది ii. 141
"నాన్యదమంబు కరంబు హృద్ధిం బరుచున్నయది"
సభా i. 168

"నాన్యదయంబునదికంబుచున్నయది" అది ii. 186
"నాయేనిన, ... వారాచంబుం... నిప్పులంబులగుచున్న
యది" అది ii. 313

"అంకిస్తాపంబున నెంతయు సుతపు లగుచున్నవారు"
అది i. 262

"ఈగ సెల్లకెలంగిచ్చుచున్నవాఁడు" అది vi. 290
"నరలసంకల్ప నిధికరందై కల్పద్రుమంబు ననుకరింతు
చున్నయది" సభా i. 370

"నీయభ్యుదయంబుభవించుచున్నవాడు" సభా i. 370
ఇట్టి సమాఖ్యక్రియలయందేగాక వరహాశాస్త్ర క్రియావి కేవలములన్నియు నుక్తానుబంధముతోనే కాన్పించుచుండుటచే పంతులవాగ్దేవమునకు నూ లములేదనవచ్చును. (చేతనము)

రాణా ప్రతాప్

227

[వేష రాజు వేంకటరావుగారు]

నీ. తనయకోపహిమ స్వా-తంత్ర్య లక్ష్మీనివా స
పరివారపరాగ-సఖ్యమంబు,
తన నాను ముక్తము-ఘనరాజపుత్ర భ
హోదేవ సంహార-మంత్రమంబు,
తన భుజాపిక్రమం-బనతాండు శ్రేష్ఠ
సంచార వజ్రతే-జాకరంబు,
తన శైవ్యపారంబు-ధర్మరక్షాప్రపిజా
నంతుకరచక్ర-సాధికంబు,
గాగ మెసిన మేవాకు నాగభూమ!
అధికతరతేజ! జోహారు-లందిగొనుకు!
భకమూర్తికి నేమొక్క-భక్తునధిప!
చిరయశోవింశ సమృద్ధి! శ్రీపతాన!!

మ. విడువక భార్యసార్యభామ విపులై
కృతార్థ భావంబు
స్ఫురదాగ్నేయకేతస్సు లాక్కరతీ న
ప్రేకంబుగా జొచ్చి, దు
ర్ధరఃగావింప సహించి తద్యభిల సా
మాజ్యంబు; కాన్యంబు దు
స్తర మైనక విజర క్తపాతమున స్వా
తంత్ర్యంబు గాపాడితే?

నీ. గురుబల మేచ్చారి-కుంభిని నిండగా
తానొక్కడే వారి-దరుమఃబాబ!
సర్వపుత్ర గామ-మారణ్యమైనను,
హృతభూమి కే-ప్రతిభ నేలు!
ప్రతికలాఖండము-ప్రవహించునె
తులః గడగి, యాశ్చీయనమృత్త నేలు!

పర్వనాకంజైవ-శత్రువు నెదిరించి,
తాంబాటి స్వాతంత్ర్యమేలు!
అర్థనైవ్య దుర్గ మంతమునొందిన,
మిత్రజనభటాలి-శత్రులైన
శ్రీపతానసింగు సిద్ధంబువలచకు,
ఢిల్లీ 'పాదుషా' ల బద్దెములకు!!
మ. పరహిందూ ధర సర్వరాజ్య వృషవి
వ్యాప్త కన్యస్తర
క్షురమాభాసిర పాదభాగంబుల పా
దూ, మేచ్చభూజాని 'య
కృతు' వక్షంబున నాస్తమం గొనెడి మీ
భద్రద్రతాపంబునక
"సి, మేల్మేల" నుదుక, మహాత్మ్యకను నీ
కౌర్యంబు వార్యంబుగక.

నీ. అల మహమ్మదు ఘోరు-నవతారమెదిరించు,
చవ్వాలు పుద్గీకు-కౌర్యవీరు!
మేచ్చసింహంబుల-మేలిమిఁ జెనకెన,
హామిరుసింహుని-యాశ్మరూఢ!
మొగలాయి వీరుల-నగకునిల్వినయట్టి,
ఢిల్లీమూర్తిసంగ్రామ-సింహుపాత్రి!
అప్తకప్తములోర్చి-స్పష్ట రుణముబాటు,
"బచ్చ" వృషాలిర-వంశభూమ!
నగణంబులు మిమ్ముల నమ్మినారు!
తుత్రియాధను లెల్లరు-జంకనారు
ధరణి స్వాతంత్ర్య రక్షణ-దనరినారు!
సుయశరాజ్యపుహద్దులఁ జూచినారు.

రూపక సర్వస్వము

1 [భవిష్యత్ సూర్యవారాయణశాస్త్రిగారు]

2 [మహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు]

(గతసంచికనుబంధము)

వేదేశికనాటకములు

అంగ్లేయరూపక స్వరూప స్వభావాదులను గూర్చి కొంత ప్రసంగించిము. అంగ్లేయలొకటిక మతానుసారము కవి నాటక నిర్మాణ కాలము ప్రదర్శనార్థమును భావరూపము వాధారపరముకొని కథా సరివిధానమును గూర్చుటయే యని యెఱుఁగుచున్నది. పురాణగాథలను గాని, చరిత్రాంశముల గాని, కల్పితగాథలను గాని ప్రదర్శనార్థము లగునటుల పరిణామమును గావించి నాటకముకూలముగ నిలిపుత్రస్పృష్టిగావించవలెను. కథను నాటకయోగ్యముగ కల్పించుట యందే కవి పరిశ్రమయందలి ప్రయాసమును, చమత్కారమును నిమిదియందును. ప్రయోగాన్వితము, నేకవర్ణానమును నమనవి సకలనాటక సామాన్యగుణములు. ప్రయోగాన్విత యన నేకాంతకార్యవ్యవస్థాసానుము గల యనేక కార్యముల కూడిక. అయ్యది కార్యపరంపర ప్రవాహ మందలి తోయ మాళికల వంటిది. కాని వివిధకార్యములను నేక పర్యవసానము కలుగునటుల గూర్చుటయందే నాటకరచన కాధారభూతమును భావమంతయు గమిది యుండును. నాటకమందలి భాగము లన్నియు యోగ్య చెద్దవని తుపనదలవలెను, కృంభిలమందలి గొల్మేములవలెను నుండవలెను. ఏని నే భారతీయలొకటికీరలం. గాంగీభావముని దెలిపియుండిరి. అయ్యది కార్యకారణ పరం పరగ నుండవలెను. విషాదాంత నాటకముల యందును, సుఖాంతరూపకములయందును గూడ నీవిషయమును యిది పాటించవలెను. ప్రయోగైక్యతకు విపర్యయైక్యత యుండవలెనను నూహా నురభిప్రాయము. కథ యొక్క విశ్వరూపవాంతరిక కాకల్పక మాటలకము కలుగజేయుదు. అవాంతర గాన లంగములగు నుండునలెను. మేల్పన్న వియను మహాకవియొక్క ప్రఖ్యాతియంతయు నీయవాంతరకథాకల్పనానైపుణివలననే నిమగ్నమాన ప్రతిభాన్విత

మగుచున్నది. ఇతరరాంజేయ నాటక కవులెట్టి ప్రభుత్వములు జేసెయి వృద్ధి పయ్యున్నట్లు మాన్యును. నైది నాయకైకత్వముతో బ్రసక్తతక బహునాయకాయుత్తమై యుండినను నాటక ప్రయోగైక్యత చెడ నేరదు. ఇవిధముననే స్థలకాలాద్వైకైక్యత లేదు. ప్రయోగైక్యతకు భంగము కలుగ నేరదు. అవి నాటకైక్యతకు సహకారులగుటయే కాని యుద్దేశము. కాని సాహారంముగ స్థలకాలాదిభేదములు విశేషముగ నుండిన ప్రయోగైక్యత గోచరించుట సులభ సాధ్యము కాదు. స్థలకాలాదివిషయములు గ్రీకు లొకటికీరలం విధించియుండిరి. ఈవిధముల నాటక విశుమించి రచనారి నాటకవృత్తములను వారిపురాణగాథలనుండిగ్రహించుటచేతను, వారి కనుకూలరంగ స్థలములు లేకుండుటచేతను, తర్జునాధన పరికరములు లేమిం కేసియు పరి నియుటముల విధించిరి. మేల్పన్న వియను రచించిన బిల్లెలో యను నాటక గాథలలో కొంతభాగము వెనెరుపురమునను, కొంత ప్రానునీవియందును జరిగి యుండుటచే స్థలభేదమున్నను నాటకైక్యతకు భంగములేదు. ఈవిధములు లసంభవము లనియే స్పష్టమగుచున్నది. నాటకమునకు ప్రయోగైక్యతయే గాక నాట్యసమగ్రత గూడ యుండివలయు. చరిత్రకావని కథను గ్రహించి కాని ప్రయోగాన్వయముగ నేర్పరచిన కవి కథ సంతృప్తముగ నుండును గాని మూలకథ సమగ్రము కానేరదు. మూలకథ కవి కలయచే విశ్రంభం బనుటచే నాటకవృత్తముగ మారి సమగ్రతవండును చరిత్రము సందేహమొత్తముగ నుండును. మానుగజ్జాన మన మగ్రముగా కలిపి నేపము నుద్దెచ్చి యసమగ్రత కవ కాళముండ నేరదు. కవినిష్ఠితిగాథల కార్యకారణములను కథారములగుటచే నట సందేహావకాళముండ బనిలేదు. నాట్యవిజ్ఞానం సంతృప్తతకు తృప్తి, నైతి, యావృత్తి, పరితములు, అంగము నమనవి

ముఖ్యముగాను. వీరి దీర్ఘబ్రాహ్మణి విరుదులు
లను గూర్చి పర్వదమ్యునిభిషి భక్తియును లేని.
తావిషయమున గూడ పాశ్చాత్యకవిలు విరంగున
యేగా నున్నారు. వాగ్గీ విషయమున భా
ర్యావామీ మూర్ఖులైన వచ్చిన. యశస్వినీను
మెదియున లేదు

ప్రస్తావితాంశము నాటకమున ముఖ్యముగా
ముహూర్తము (Prologue) భాగముగాను
(Epilogue) అను రెండును నాటకాంగము
లుకావు. కాని ప్రస్తావనలు నాటకభీష్మో నాపన
మరి భారతీయ లాక్షణికులు మిగల చక్కగ
గ్రహించి యుండినవి పాశ్చాత్య పండితాభిప్రాయ
మైయున్నది. ప్రయోగ పేజిమై సంభాషణయన
నందుటనుగాక సహజముగ దోషముగూడు. దేవి
తాపితానాదులు ప్రకటి మంగీకృతము. సహజముగ
దోషులు ప్రాతానుకూలజేషము. వేషమున విచిత్ర
మగుటచే, భాషనుకూల ప్రకృతియు ముదలను
దాని వలన గలుగును. శీలప్రకాశత (Characte-
rization) విషయమున పాశ్చాత్యరూపకములు మిగు
ల విసిగ్గిరి గాంచియున్నవి. దీనికి ప్రేతువు మా
నవస్వభావగ్రహణ మెక్కువగా గలిగి యుండుట
యే కారణమునను భారతీయ లాక్షణికులు చాల
యశస్వముగ చెప్పి యున్నారు కాని వారు తెలిసిన
కొన్ని విషయములు మాత్రము మితివయసుబద్ధమును
గాంచియున్నారు. ఆధారాగ్రహణవిశ్వము విశే
షముగ నున్నదని పరిహాసముక్తముగ లభిపాయ
మును దర్శియుండ్రి. వారు తెలిపింది యల్పవిరూ
ణములైన యమిరచిత్రప్రదర్శనము గావించినట్లుండు
ప్రతి పరిహాసముగా పాశ్చాత్యు లభిపాయించి
యుండిరి. అప్రోబలు కూడ శీలప్రకాశతను గూ
ర్చి మిగల స్వల్పముగ జెలిపి యుండెను. దీనికి
గ్రీకు దేశమున రంగురంగే పుష్కలమై యశస్వము
గ నుండుట. ప్రదర్శనలు ప్రేక్షకులకు మూలముగ
నగుటలన కీరీటాంశావ్యంకారములను ధరించి
యైత్త్యుర్రునైత మాటలాడుట మొదలగు కార్య

ములు తిట్టించుటయే కాకకామై యున్నది. పేక్ష
పెంచునుచోకవి నాటకపాత్రములను స్వతంత్ర్యము
త్వము గల జీవహాసము. జీవకలలో నింపి చాల
ప్రకాశనాభివృద్ధి గాంచెను. మాత్రములకు స్వలింగ
త్రమ్యక్షిత్వ ముగియదగ్గము నాని చిగ్గలు నమూ
ములగ నుండవలసి. లక్షితవిషయక సాక్షిలాదాన
కాలముల నుద్వర్తి రావలసియందుకాది వేర్వేర
చాగానీయుటకు లక్ష్యమై యుండవలెను. నాటక
ములనుండలి పాఠముకాని భాషనలు ప్రతిబింబము
భాగ్యగ్రాహణ యంత్రమున లభి సహజ ప్రతిబిం
రూపకముగా ప్రశ్నేకర్తవ్యంకరి యుండవలెను.
వివిధపాత్రలకు శీలాదులగుండు పరస్పర భేదముండ
వలెను. ప్రతివ్యక్తియు దాని కనుకూలముగ ప్రతి
ర్తనాదకమున గలిగి యుండవలెను. అప్రవర్తనలతో
యే నాన్యక్షిత్వములు ననుసరించి సహజముగ
నుండవలెను. ప్రతివ్యక్తియు నిజగువాదికముచే నా
టక కార్యనిర్వహణమున తుపకారిగ నుండవలెను. ఆ
యవకారత సుస్వక్రముగ ప్రకాశప జీయవలెను.
అక్కాగ్రణముననే కార్యనిర్ధమున జరిగియుండి
వల్లు గబ్బట్టరాదు. ప్రతికార్యము పాశ్రల నుదోదిక
జనితమని విదిత మగుచుండవలెను.

అచారాన్యవచనములు

పాశ్చాత్యవచనములు దేశకాలోచితములు
గను పాశ్చాత్యచింతయగు నుండవలెను. చారిత్రా
త్మికులగు నాటకములందీ విషయమును ముఖ్య
ముగ గమనించవలెను. నాటకభేదములను గూర్చి
లాక్షణికులు సూక్రముగ జెప్పియుండలేదు. భేద
ముల ననుసరించి నాటకములకు నానురీత్యము గా
వించుట విచిత్ర కష్టత్రుః పరిగ నున్నది. నాటక
భేదములను బట్టి వివాదాలగము లనియు, సుఖాం
తిరము లాదున, రెండు భేదములు మాత్రము పాశ్చా
త్యేడియున్నవి. (Tragedy & comody) వివా
దాంత నాటకముల నని మిదన్న పరిపక్వతా నంది
పరిత్రమగునని అంప్రోబలును గ్రీకు పండితులను జెలిపి
యొన్నాడు. తుదభాషా శాస్త్ర భరితుడున్న కష్ట

ములకంటె దుస్సహకర్తవ్యపరిపక్వ నాటక (మర్చెస్ ములములందు గాంచి తన కష్టముల నెవలీలగ విమర్శించి యెట్లై వృద్ధులపరిపక్వమును గాంచి సహించగలుగును. అధికముఖ భాష్యులు మహనీయులతో పానుబూతి విహించు నెవల తన దుఃఖముల విస్మరించి మహోవికసవమును గాంచగలుగును. కనుక, భయభక్తకరముల కంటె మహోవికసవమును సూర్యురసము లధికతరములులేవు. కావుననే వివాదాట నాటకములు ప్రాముఖ్యత గాంచియున్నవి. హాస్యరసపోషకములును వాదదాహయకములు నగు సుఖాంతర నాటకములు, ప్రహసనములు(Farces) కూడ గలవు. కాని యీవిధజనములనుంజనముకాదు.

అభినయము (Art of Acting) ఇది నాటకాంగములను దీనికి ప్రత్యేక చరిత్రముకలదు. ఇదికళకంటె ముక్కుప్రయియిదిగావున కాస్త్రమనియె పులుకునుండెను. దీని కంఠవిక్షేపము (Guesture) అనగా వాక్యత, నడక, ముఖభావము, అంగస్థుభావము, మొదలగునవి గిహించియుగ జాత్రులను యభినయము నాటదు, వాదభాషియము (Speech) గూడ పరిగణింపఁ బడినది. స్వకోచ్ఛారణాదులు దీని కవసరములు చేపము (Costume) అనగా పాత్రలగస్త్రాలంకారాదులతో గూడిన చేపము. రంగ ప్రహసనవలె ప్రదర్శనోపకారముగ నున్నది. కాని యిది యంతగ ముఖ్యములుకావు. సమాకాగమాత్రముగనన్నది.

సంస్కృత నాటకములనుకూర్చి హాస్యకర్తవందెడివై మర్చికాభి నాయములు

అందు ముఖ్యముగ నుండువాని గొప్పటివి. జాత్రులున్నాదను.

(1) నాటకోప నాటకనాటి కొని బహువిధరూపక భేదములగు సంస్కృతనాటకముల గాంచి తన నాటకవిభాగము నందలి కొన్ని యాదాపాదని మాత్రము గుర్తించు లభియము గావించుట కడు కోరదనీయులగు నున్నది. అట్టి రూప భేదములుండెడివా? లేవా? అని విచారము కూడ కలుగుచున్నది.

(2) సంస్కృతనాటకములు పాండిత్య ప్రకర్ష ప్రధానములు. ను పండిత రంజకములుగను మూలమునవి.

క్లో. యక్షేదాధ్యయన. తపోపవిత్ర ధాంకాస్తేషా ధశ్యేషానా-అర్ధవ్యక్తి రుదారతావనదహం యచ్చాగ్రహో గౌరవమ్-అచ్చేద స్త్రీదేవగమకం పాండిత్యవై దగ్ధ్యమోః. యనియు

క్లో. యే నామకేచిదిహాః ప్రధయంత్య పజ్ఞా-జాం తిరేకేమహాంప్రతి వైమయత్కి. ఉత్పత్తి తేస్తేషా మతోపి సమానధర్మా-కాలోప్యామం నిరసధివ్య పులాచపృక్ష్యే యనియు భవభూతి మహాకవి వనుడు తన మూలీ మాధవ ప్రకరణమునఁ తెప్పకొని యున్నాడు.

క్లో. అపరితోహద్వి దుమం నహనుమశ్యే ప్రయోగ విజ్ఞానాం-బలవదపి కిషీ తానామాత్యవ్యవస్థాయం చేతి. యని కాలిదాసునహాకవి శేఖరుడు తన ముఖిజ్ఞాన కాకుంతలయని చెరిపియున్నాడు.

క్లో. శ్రీహస్తో నిపుణః కవిః పవనదమ్యేహతల గాహిణీ. యని శ్రీహస్త కవి వాచ్యభోముడు తన ప్రియదర్శనవాటిక యందుచెలుపుకొని యుండెను. క్లో. మదుక్తిచ్చేదని శిర్మదయతి సుధీధూనుసధియః కిమప్య క్యానాను న్యాదర సుతరహ వాచభదై. ముగాయూన ప్రవృత్తర మరముణీ గూ పిరమణీ-మహారాజామంతః కుణిహరణం వైవరుతతే యని రాజశేఖర కవి బాలగామామయము నను చెలుపుకొని యున్నాడు.

క్లో. దేవీనాచమసాసలేహీ బహుస్కారం తు సారస్వతీః-జానీలేనిక రామసానుభవ్యునిస్తే తు రాజః కవి- అద్భిర్లంఘిత ఏవవాదర భిక్షేః కింతవ్య గంభీరతా- మాహాతాళ నియగ్నవీర తనిర్హానాత మంధాచలం. అని మురారిభట్టు తనయనర్థ గాథః ముగ బలికియుండెను. ఇట్లే మహానాటక కర్తలగ గీర్వాణాశ్రుతెల్ల తమ నాటకములు పాండిత్యోక్త్యర్థ లక్షణి వందెడి భవభూతియునుండిగ నూలును గానామర రంజకములు గావించెడివని ప్రబలించితిమి.

ప్రభు గానము శాశ్వతముల లెను నాటక ముఖముల
దేవులకొని నుండిరి. అందుచేతనే గీర్వాణనాటక
సంస్కృతి యంతకొంచెముగనుండుటను. నాటకము లతి
దీర్ఘములగు నుండుటను- మహావ్యక్తతలగలిగి
యొందుటను- మిగుల సీతీభావములుగను-కవితా
చతుశ్శ్రుతి గలవిగనుండుటను హేతుభూతములై
యుండెను.

3. సాధారణముగ గీర్వాణనాటకములు దైవ
తోత్సవములయందు బ్రబ్బింపఁబడుటను గవింపఁడి
యొన్నిది. వానిని తత్కాలలో నయోగములుగ మౌన
ముద్రయొగియును వచ్చిరి కాని వానిని మాత్రముల
బ్రదర్శించి కాశ్యమున గావించి యుండిరేమ.

4. నాటకభావ దాదాత్ర అంగము గీర్వాణ
మగుటచేత (శ్రీ. ముఖ 300౦ సం. గమలమునున్న
సంస్కృతభాష జనసామాన్యము వాచక సంకీర్తా
లగి యుండుటచేను- బ్రాహ్మణులకు దక్క తదితర
జనులకువానిని గ్రహించు నేర్పు లేకుండెను. అందు
చేతనే నాటకమందలి యుక్తిమత్తలను సంస్కృత
మునను నినపాత్రములు ప్రాకృతభాషయందు దవగా
జనసామాన్యము వాచకగా మారుదు భావముం
డును బ్రసంగింపవలసియున్నది. కావున నాటక
ములో కొంతభాగమైనను జనసామాన్య దుగ్ధాప్య
ముగ నుండెను. ప్రేక్షకులలో తెలియదగినవారు
కొందరును తెలియదగినవారు కొందరును నుండిరి. ప్ర
శస్తిర్వక్తరులతో భాషావ్యాజ్ఞానము లేకుండెను
కథాసంవిధానమును స్వల్పస్వల్పముగ చెప్పికొన
గలిగిరి. జనదుగ్ధాప్య గీర్వాణవాణియందు మన
నాటకములు గవింపఁబడియుండినవి గావుననే మన
కుండినులు జనసామాన్యగ్రాహ్యములుగ నుండుటకై
ప్రాభాత్యవృత్తియొన నే గొడుముందెరిగి వాయునా.

5. కావ్యములు కాంతా సమీకృతములై ఛా
నోదనేరమును గావించి సుశ్చరత్నము నుద్ధానోద
కము లగుటకు లేదు ఇతరు మనవలెంచి భాంతియ
నివ్వనము నాటకముల బహువిధ విధములందును

లుగ నావించియుండిరి. వానిఁ బ్రదర్శించు మూల
మున జనవిసేదమును గూర్చును తనూలమున గేస
ప్రవాణాది జ్ఞాన సౌఖ్యమును కుంభగ్రాహ్యము
గావించుటయే నారి మతముగ దోచెడిది.

6. కాంతోపసమును ప్రదర్శనాన్వయముగ నెంచి
తమ నాటకములయందు దానిని విడిచివ్రమ్మట యెం
తయు సమంజసముగ దోచెడిది.

7. నుభాంత, నుభాంత, నాటకభేదములను
హిందూనాటక కర్త లెఱుంగరు. బాంసగలె వారు
నుభాంత నాటకములయెవ వనిప్రమును కూచిం
తురు. నాటకము నుభాంతముగ నుండరాదని
గీర్వాణాక్షణికులు విధించి యున్నాడు

8. ప్రదర్శనకృతము హిందూనాటకీయులు వి
ధించియున్నాడు. కాని యీ విధమిల్లంభునము
గూడ యప్పుడప్పుడు గన్పట్టుచున్నది.

9. కాలకృతము హిందూనాటకీయులు పా
టించియుండిరేను. సాధారణముగ నొక సువత్సవ
కాలమునకు మించినకథ యుండరాదని హైందవవిధి.

10. ఫలకృతా నియమము భాగతీ జలాక్ష
ణికు లెఱుంగరు. తెరలు, (Scenes) శేషంకుట,
బాహిరప్రదేశములయందును, విశాల సభా భవన
ములయందును, నాటకప్రదర్శనము గావించుటయు,
దీనికి కారణము. స్థలముయొక్క చూపు ఆయా
యంకాదిని దెలుపఁబడుచుండును. ప్రేక్షకుసమూ
ముననే ఆలంబమిగియుం గల రంగస్థలముక బహుశా
జన దీప్తములగు యాత్రల గావించుచుండును.

11. ప్రదర్శనాన్వయవిషయములను- ప్రదర్శనా
న్వయవిషయములు- హైందవ లాక్షణికు లతి శుభం
జనముగ చెలిపియుండిరి. వ్రో. దూ రాధ్యాక్ష
వధం, యద్ధం, రాజ్యకేరాదివిప్లవం, సంకోభం,
భోజనం, స్నానం- సురకం, చాతుర్యము, అంబర
ప్రవాణాది- ప్రత్యాకాశన విధితే- సాధారణకథ
కావ్యము, తాజ్యజ్ఞానవికృతం నన- అధికారి యుక్త
కవిత్వాన్వితముల నాన్విత- అన్విత కావ్య

శ్లోకము:- ప్రకృత్యజ్ఞానవ్యతేనాది॥ కాని ప్రకృత్యా
వ్యవర్థితులు కొన్ని నాటకములయందు దుర్లుభిపావలన
యొత్పవ్వి. దీనికి తాత్పర్యముగా, పేరీసంహార
నాటకమునకు, ప్రచండపాండవమునకు, సాయక
యను ద్రౌపది కొన్నింటికి యాద్యులు ప్రవర్ణింపఁ
బడినవి. విద్యపాల భంజికయందు నిర్మల- వివాహము
నిరూప బ్రవర్ణింపఁబడినది.

12. పాశ్చాత్యకవి విరచితనాటక రాజముల
యందు దేవికిగాని యేదేవమునకునగాని భాగస్వామి
నాటకములంతమాత్రమును తీసిపోయి యుండలేదు.

13. మహాస్మృతియును హిందూదేశమునకు
రాకప్రారబ్ధము రచింపఁబడిన నాటకములయందు

శ్రీకృష్ణుని పుట్టికేసు చుక వ్యక్తముండదు.
దేవుని వారి పురాణమునందు గలది వాటికి ములలో
శ్రీకృష్ణుని పుట్టికేసునుండి, వ్యక్తముండదు.
యొత్పవ్వి.

14. విమావమును బ్రాహ్మణుడే యెంచు
వలయును నందులకు హేతువు విమావమును, వా
వ్యవస్థయు భోజనవిధియును మొదలు. హిందూ
భిక్షువులును పాశ్చాత్యులు గొల్లు మునుపాల్గులు
లో ముక్త్యే విమావముక పరిచోపమును వాకి దుర్గా
వ్యాఘ్రుల మండకపోషిని నాటకములు.

15. శ్రీహరిభాగము శ్రీ శివభరిమము
దేవీనాదు.

శతావధాన పద్యములు

[సంజీత పెరుమెచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు]

౧. ప్రాచుం లింతకు నిర్వచన సరిగా రాలేదు నే నెప్పుడుకా
జేనున్ లేదు శతావధానము నొయిన్ చేయంగ వీక్షింపలే
దీయజ్ఞాముఁ బొల్లకొంగ మదిలో నెంతే ముదంబునుదుకా
నియండిం గని చేయుమంది హరి! రా నీకయ్య! హరిశ్చయ్య!

కవ్యకూతి (బకారప్రాసము)

చం. కవియులు మానీమాటికిని గందర గోళముతోడఁ జెల్లి నా
శబ్దముల ప్రోవు నాలుని వి వారితమటలుఁ జెప్పుకుండఁగా
కాంతి బెం బెకాయనదు నెప్పుడు మానెను కవ్య మాతతో
వింధులు పోల్చుకుండుటది వింతయి సుంతయఁ గాదు గాదునా

మీ తలపాగ

౧. గానము విందు మోదరక గానమునకుఁ జాటుచుందురా
యోజన వియోమ బుట్టితివి యోజన నేయంగ నేటి కింతగా?
రాజమగానా కప్పుడే! ని రాజులు మంటకు వారికిగా
నీ జనులెల్ల మెప్పుకొన లే! కలహము గాంచివంటనే.

కూడా పోయి పితూరీయావస్తా అనిది రాజులుంగా
 రోగో సరిగా పొందుకొన్న పట్టినాగ్ని యానూ
 చాగ్ని శీతారామరాజుగార్ని తెలిపి జగన్నాథుని
 గా పేరును మానమునకు పట్టపురాజు గన్నాథుని పూ
 సోక్తిని వేయగన్నాథుని పేరు ఆమనతో సమంగా నా
 స్త్రీని వేయగన్నాథుని! యిది యెక్కడ అన్నా టిది
 దు. నీవు వేస్తోక్కడామన్నా నీకు కలం సమీపం
 గా వచ్చిపట్టు తోస్తుంది నన్ను యింటిను నూగా
 స్త్రీని తీసివేయగని శిలపుయిచ్చి అట్లు వ్రాయుచి
 వారు యీవు తిరిగి జగన్నాథరాజు నామకొని
 యీవు తిరిగిమీదను (—) పొయ్యమని అగ్ని
 శీతారామరాజుగార్ని వ్రాయించిది నీకు యేనా
 ఇదివివాశికలంగా యిచ్చిది. లేదట్లు అయితేయీ
 లాగంటిగను త్రిమయవ్రాయపు. అదిగన్నాథునివైవా
 నీవు యీలాంటియ్యు త్రిమయవ్రాసివావా? కాబట్టి
 యీభవితేతిఅయినది కార్యం నీవు విచారించుకోవడం
 ఈ తిరు. మేమున్ను మాచేశయినంతపని విచా
 రించుకుంటామని శీతారామరాజుగారిపేరు తిరు
 గా వుత్తరములు వ్రాయించి పంపించేయ్యు శీతారా
 మరాజుగారికి చాగ్ని అగ్రహం వచ్చెను. అక్కడ
 నుండి యెక్కడెక్కడ శీతారామరాజుగారు రా
 నులువుందివాలో ఆకాశాలు యావస్తా తీసిపార
 వేసేటట్లుగా విజయరామరాజుగార్ని జగన్నాథ
 రాజు పోషపర్చి తమరాజు కొత్తగా కాశాలు యె
 క్కించి ఇద్దరూ రోగములై వుండగా యీజగన్నా
 థరాజు యెంతచెప్పితే అంత జనులూ వుండేది
 విజయరామరాజుగారు జగన్నాథరాజు యెడల
 బహు స్నేహితులు. ఆయి తమకు భావండులున్నా
 జగన్నాథరాజు నాకరుగా విచారించక తమతో
 సమంగానే విచారించినారు. యీ జగన్నాథరాజు
 విజయరామరాజుగారి అల్లుడుగనక సర్వాధికారులు
 వారేగన్నా తమయింటికి అల్లుడు సర్వాధికారం
 ఈదని యంతపని విచారించినారు. ఇదిగక్క చలపా
 డిమనసి అయినందున ఆరాజుపనులకు యంతపట్టు
 కలచేస్తూ వచ్చినారు. ఇట్లావుండగా యీసర్వ

సం శీతారామరాజుగార్ని తెలిసి తమతాలూ
 రామరాజుని పిలిచి మిగిలాలా బహుమానంచేస్తూ
 వున్నాము. మా కింనున్నో పట్టితీసుకురమ్మని ఆ
 జ్ఞాపించేయ్యు అనేకమంది రాజులరారు అన్నమా
 లుని మీరు భావించులపారు. భావించులు తమకు
 శిలపుయిచ్చిపట్టుకు వెళ్లనిలసికర్తవ్యమే యున్నది.
 యీనూగాగోరి ముగ్ధాజాలు నన్ను పోతే పా
 య్యాని. యీనానికి ప్రజలు అనుకోవడం మహారాజు
 సొన్ను ఆనాధిపతిని ఆరాజును చంపినాడని వాడు
 కుంటారు. ఇట్లా మేము జగిస్తీయూ నూపి
 లకు మంత్రపుట్టు పుట్టుకు పరలోకానికిన్ని రాజు
 సొన్ను తిరి గానకు కిడుచేసినాగా అని పోలోకా
 ని. హానికమ్మ. కాబట్టి యి తిరుగం పొన్ను
 తొంద. నన్ను యీపక్క మానల్లకారు. మరయే
 క్కడనూనా శత్రునామిం యుద్ధానకు అంపిస్తే
 మాభావంబలంల చంపేము చచ్చేము గాని యీ
 పని మాచేశగాదని సాపుగా తెలియచెప్పేవన్ను
 శీతారామరాజుగారు యిసరాంచేస. అనే సర్వాయ
 ను పిలిపించి కలిగ సర్కారు నీచేత యేలిస్తూము
 న్నాము. మాతన్నున్నో పట్టితీసుకురమ్మని శిలపు
 యిస్తే తిరుగా ఆసర్వాయదు మనవిచేసుకొన్నది యే
 విటంటే; యీసమయంలో యీమాటలు శిలపుయి
 చ్చినారు. మీరు యిద్దరూ కలుసుకోన్న తిర్వానకు
 మీరు యిద్దరూనే వుంటారు. అప్పుకు మమ్మకు
 సకలపంచకర్వాలు చేస్తారు అని నుండనిచేసన్ను.
 శీతారామరాజుగారు శిలపుయిచ్చినది. అతనికిమాకు
 యిభవితేతింపుట్టుచేరదు. అనితారామరాజుగారికలపు
 యిచ్చినారు. అంట్కు తిరుగా యిసరాంచేస. మ
 చలచేస్తున్నది. ఆయన బహుకోపం కలిగినపువంటి
 వాడు, మాకీసాయలను భూని చేసికలలో మేము
 రాజుని మాస్తా వుండగానక్క యొక్కంకాదు. తిరు
 గా కూరికాయడన్ను శిలపుయిచ్చి పట్టచేక రాజు
 పట్టుబడితే పట్టితీచ్చేవాగం లేనిపక్షాన్ను రాజును
 భూనిచేసేవారిం తిరకంకరం మీరుమాకు తమ్ముడు
 లేకపాడుగదా అని మామీద కోపంచేసి తమ్ముడు

నర పెట్టెట్లు అయితే మామ నిమిగ్నంలేదు. యింత మాన్సి, మూడువడిలాను మామకలచున్నట్లే పట్టి తీసికొనివచ్చెను. లేకపోతే శత్రుత్వముం చేసే వచ్చెను. అనేకమార్లు ఇన్నిమాటలను విప్పి విచారణరారురాజు చాత్రకున్నా సమ్యక్తించి సర్వము కలగ వచ్చు గానక తనతాళి నిబ్బందితో కూడా అటులు చేరవచ్చి కలింగ సర్వములో జయరామరాజు గారు ఒకన్నా సరాజుగాను వుండగా, తానుసప్రసరి ములరాజుచ్చేటట్టుగా పోయినాడు. కలయరామరాజుగారు గూర్కొన్నము తెలియక అనుసన్నకి ఉభరాంబేను మనసొఖుగదా అని నిమిగ్నమన్నారు. మరికాల్గు సుడియట్లు జగన్నాధరాజు బంధుసలభింకి భోజనానిగి పోయినవాడు. అసమయంలో వచ్చి రాజుగారు పదిమందిరాజుమహాశ్వతో వుండి కడరంగ మామకూపుండగా వారువున్న యింటివిట్టూ మట్టుకునేమిట్టి రాజు సమీపమందువున్న రాజకొనిగళ్ల మాట యేమో గలిపిలివుట్టింది. కలవుఅయితే పొడుగ్గాము అని మనవికేనేవద్దు రాజు ఆర్థహృదయము గనుక మనసొఖును జీతాలుముట్టక దగాచే ప్రార్థనట్లున్నది. వాళ్ళు జీతాలుముట్టక గుణిమడు శూత్రంపై యాసమయంలో వారిని వెంచకత్వం చేయ్యాడందర్థం కాదని యామాటలు విజయరామరాజుగారు అంటూవుండేందుకు యింతలో, యిఫరాంచెను. జీవిడి లోపలుకు వచ్చి శిషాయాలను గోడలుయొక్కించి అంతక్కడకుండి తమనాక తానుపోయి రాజుగారి చేయివట్టుకునేటప్పటికి, యేమిరా యింత సార్థమించినటులు కదాకీర్తిరి అని శిష్యులయిచ్చి నారు. అమాటట్లు యిఫరాంచేగు మనవికేమున్నది. జగన్నాధరాజు మాట లచ్చా మాటలు అయింది. మీగు యింతివున్నారు. అయివుండెన్ని మీగించినది యొక్కం కారు. గనుక యింకా మీకు బోధింకగ్గా నాగునంపిరములు మీఅన్నగానిగద్ద కలియాయ కాదలెను. మీఅన్నగారి గద్దరకు తీసుకపోతామని మనవి చేసుకున్నాడూ. అమాటట్లు కలయరామరాజు మాఅన్నగారివద్దకు

తీసుకపోతారు. గాని మరొక సుకొమ్మ కాదుగదా? మంచిదిస్తామని పాలకి కవారు అయినారు గనుక యిఫరాంచేగు మనరాజుగారిగదాకీ దిట్టూ తన ఫాగాలు ఖదాయించి వారితోనాకు భాసా సిఫాయాలవుండగా దూరంగా సాగినాకు తీసుకవచ్చేగునాయగలో, కల్లబొమ్మడు నేను రాజుగారి మంచినీళ్ళు ఇచ్చేవాడిని నన్ను మాత్రం బుసాగుగ వుంయివని అంతకేధాలు చెబులే, అయిఫరాంచేగు మాతాలాకు ఫాగాలుచ్చిట్టూ పరిచినాము రాజుగారిలాట వఖువురునా రాకుంటుంది. పొన్నని మని ఆకేవల్లు అమాటన రాజుగారు వింటూవుండే, తమతాలాకు ముగ్గులతోటి అన్నమాటలు యేవిటండే, మీరమాగ్రం మాకు గొట్టెయింక వఖువున్న యిఫరాంచేగు కాకపోయిన వాడున్నా కాదు అనిగనుక యాభుడియలు యాగొంటి కివివుడుడియలుగా మాకు సంప్రాప్తమయినవి యాసమయంలో మాకు మంచినీళ్ళు దాహానగలేకున్నాగా నేను మీరు దూరంగానే వుండుమని యాలాగంటిమాటలు శిలనయిచ్చినారు గనుక యిఫరాంచేగు వని మనసుకుండిదా కనాకమతిగలి ఆనంకనీర్పు బ్రాహ్మణ్ణిమాత్రం కూడా మంచినిర్పు తీసుకొమ్మని అన్నాడు. యాతీగిన మహారాజులుగారిని ఖయదుతోటి తీసుకపోయి రాజమహేంద్రవరములో కేతారామరాజుగారికి వచ్చుగించినాడు యాతీగిన విజయరామరాజుగారు ఖయదులో వుండగా జరిగిన సంఘటలు.

జగన్నాధరాజుగారు యింత మందరంగం చేసి రాజుఖయదులో వచ్చివలెనుచాకొన కనకు చైరి అయ్యి కేతారామరాజుగారి సమీపానుగ వచ్చి తన చనాచారంవలెను మంత్రాంగ ప్రాధివలెను సఖ్యత సంపాదించి సకల యదుఖాకీలచేతనున్న దివానుగీ చేస్తూవుండి తమకు భూమిచేసి రాజుగారికి గుగోభయలు చేసినవాడు యెవరిని విచారణచేస్తూ అతిట తాండ్రవరసయ్య నత్తరాయి రామవరాజుగారు యిద్దరూ యేకస్థులు యింతిగి చేయించినాడని తెలిసెగనుక తిగికిగ్గా యిద్దగ్గి వ్వి యా కేత

రాజురాజుగారి కింత కలివకట్టం చేయించవలెనని యనన్యున దృఢస్థితుల చేసుకొని సమ కూతలొకని చేట్టూ వొకాకొక వాటి సమ కునుదు శీతారామ రాజుగారు తనతో అత్యంత యత్నం గావున్న సమ యానుదు రాజకార్యప్రస్తావనలు చేసేచుంటు పీరి యందు యేమేమి అచానుష్ఠములు పన్నట్లు కల్పన చేసివాడో చేసి రాజుకు అర్పించిపీఠం గా వుండు బడినలెస్సినాకు రాఘవరాజును తాండ్ర వనగయ గార్ని కలిచ్చేదం చేయించే టట్లుగా శిథిలచేసినాకు. యితిను యేమి మంత్రాంగం చేసివాడో యితినిశక్తి యెటువంటిదో తెలిసినది యాచార్యతాంఠం చేసి వ.దుక్కు యిశిష్టి భగవంతుడనవలెను ప్రపంచం లో యిట్లా చెప్పి మంత్రాంగం చేసేవాడులేదు.

తదనంతరం శీతారామరాజుగారు జగన్నాథ రాజుమాటలకు సమ్మతించి, యుధరాంబేళను పిలి పించి యాగోజున వశ్యువాకు గాఘవరాజును, శాం ద్ర వరసత్తును, యద్దరిని కలిచ్చేదించేసి వాశిలలు తీసుకొన్నేది గాని అచాకాలతాదనశిలవుయిచ్చిరి. గమ్మి మూడుశిలవులు తీసుకొని యుధరాంబేళ వస్త్రా యిండగా దాంగో యితిట్ని జగన్నాథరాజు మాని గాజుగారు యేమిశిలవుయిచ్చినారు. అని అడిగి గమ్మి యిట్లా యిచ్చిరిని శిలలుకొట్టమని శీతా రామరాజుగాగొట్టించినారు. యిథి నిమహనికొ తలలుకొట్టి తీసుకొన్నామని అన్నాడు అందుకు జగ న్నాథరాజుగారి హుతుం అయినవేయక గాని యంతి నేవు వుంచరాదు. అత్యంతగా ఆరెండుపలుకా నియ్యమని శిలవు యిచ్చేకట్టు మంచినని యుధరాం బేళ శిలవువుయిచ్చుకొని యింతిలకువచ్చి మనీషు కుం ఖిణీరారునకుడా తీసుకొని రాఘవరాజుగారి బస కు పోయినాడు యారాఘవరాజుగారికి యుధరాం బేళకు చాలా స్నేహమనుసంగతి యెవరికి తెలి యదు. యాతీరుగా రాఘవరాజుగారితోటి యా మాటలు యావత్తూ చెప్పి మిమ్ముకు యద్దరికి శిలలు కొట్టమని శిలవుఅయింది. మీరు చూడవస్తే మాకు అర్పించివయిన విహితాలు అయినందు శిలలుకొట్టి

డామ్మ మనమ్మగారు సర్కారుమాకుం చూడ వస్తే యాపని చామిపోలేనేగాని అమాలుకాదు. అని యాతీరున బాటిమాటలు అడిగియు యుధరాం బేళను చాలా పోతించేసి నీవంటి స్నేహితుని వుం డగా యంతిమాత్రం చెప్పినావు. యిందుకు యేమి కలహోచ్చుతావు చెప్పమని యామాటలు అతా గారురాజుగారు తెల్పుయిచ్చడామ్మ పని త్రివేది. కాబట్టి యిచ్చానగానాగారు యేమయినా చెప్పినా రా లేక గాజుగారే చెప్పే వాగా? అని అడ్డినం దుక్కు మఘం వేసి గాఘవరాజుతో చెప్పినది. జగ న్నాథరాజుమాటలకు మేము రావడంలేదు. శీతా రామ రాజుగారు మూడుమాటములు యిచ్చినారు. గమ్మి చామనంపించిచ్చింది. అన్నందు అందుకు మేము పూగీ అచామోదుమా? అని అడిగితే మీకు యెంతిమానంపారపోతాను గమక తిప్పి వాగ్గుఅయిదు అనునమాగం పారినాయినా మాతాయాకు శివాయా లువచ్చిందగురు గాని కదలకు. యెంతి మేలపోయినా, రాతురాజున దొగునిచ్చి విమ్ముకు పట్టుకు వస్తాను గాని ప్రాకారంతో పోనివ్వరని యుధరాం బేళ సాపుగా తెలియచెప్పినాడు గమక అందుకు తాండ్ర వనగయ్యగారున్న రాఘవరాజుగారిమ్మ అన్నమాటలు. మేము నానోతామన్నా అనిమా లంకాపంటిపి. మమ్మున తెలియకుండా శిలకొట్టి చేసినా తీసిపోను. అట్లాఅమ్మ చేసినావు కావు యాపట్ట నీవు యెట్లా చెప్పి నే ఆలాసన కంటూ వున్నాము. ముందరగతి చెప్పినవ్వారు గమక అని దుక్కు యుధరాంబేళ అన్నమాటలు మీరుగమ్మ పొని పోతిరా చచ్చిపోతారు. శీతారామరాజుగారి హు తుయిచ్చిపోయి మేము ఏమి కల చేసినాము. మ మ్మున శిలలు కొట్టించవలెస్తే నల్లంకొక కొట్టించవల సిన పని యేమివచ్చి తమరేఖానాన కొట్టికెస్తే మే ము కృతార్థుల మవుతాము అని నానిచేయవలెనే అయినవ పను పుట్టుకుంది. అదింగాక మీకు కష్టగలుగుతుకు మీ అమ్మగారికి అల్లుడు. యంతి వున్నది గమక మీమాఖంమాచివంకిల్లో చాట్టిల్లం

రగులునుండి. యానుదోమిద నవనంది అని చెప్పి నాడు. గనుక అందు రూపవరాజు అన్నమాటలు. మమ్మున రాజుగారి మాటలుదాకా పోనిస్తారా? యీమధ్యనే మమ్మున కరచ్చేదం చేస్తారు. అని అంటే అందు యిఫరాంబేను అన్నమాటలు. యా ఫరకా రూపవరాజు నేను నద్దాయకు. నానద్దేనినీ పోరావ్వు సిఫాయాలు దేఖీయరాజుగార్ని పల్లరు. రాజుగారి మాటల్లు పోయ్యే యీమధ్య మీర జాలకు నులేమి భంగం రావేదని చిలాసా చేసి పంపించేయ్ అక్క పనుంచి బయటటికి వచ్చి తిరుగుతుంటే శివరామరాజుగారు భోజనంచేసి ననానచేస్తూ గొప్పారు. వీరు వచ్చేటప్పుడు యిఫరాంబేను నాఖీడుచేపించిన న రాయిచ్చే సిఫాయా అటకాపుచేయక లోపలకి పోనిచ్చి గనుక రాజుగారి పనుఖాకు పోయి నిలువబడి. మేము యేమి నెంపి చేసామయ్యా? యిఫరాంబేనుచేతను తెలుకొట్టించడానని అంతి నేరించేసిన మాటలువుంటే మీరు ఖాసాను కిక్కిచేయించితే మాకు యిద్దరి యనా పరాదుల్లు సార్థకం. మీయిక్క చేతిమీడుగా మాణింకలగడం మనోదొడ్డవి. యిక్కడనే కాచేయించుమని మనవిచేస్తున్నారు. అమాటల్లు శివరామరాజుగారు పీర్ని భయపడి అన్నమాటలు. యెక్కడనయివాకలదా? యిఫరాంబేని ప్రయోజనం అవునా రమ్మయమని తమరు కత్తుకుకూడా సారజేసి యెక్కడనయినా యింతి యన్యాయం కద్దా. మీరు మాకు అక్కంతయిన పిహీకులు. మాత్రైకగారిలో కూడా పుట్టినవారు. మమ్మును నేను తెలుకొట్టించుమని అందునా? నిధివేళ దుగ్గంతాంగంచేసి జగన్నాథరాజు చెప్పినాడు కాబోలును. అనాదిదేశాదుకుని చారుమేకిచేసి సకల విగ్గంధాలు పెట్టిస్తే గాని యిఖ. వున్న చాకిరినీ బుద్ధిరాదు. అని వీరినిండా వోదాయుకూవుండే సరుకులూ యిఫరాంబేను చెప్పినాడు కాఫువరాజు తొంద్ర నరసయ్యగారిబసవ పోయినట్లున్నా వీరుఅగపడకపోయినట్లున్నా తెలిసీదేని నకుడుతూవచ్చిపట్టగా వచ్చినాడు చచ్చేవద్దు. వీరు

మాటాయకు ఉండుగా రుఖాన్న కత్తిరగిరినీ నరక పామెను. గమ్మ శివరామరాజుగారు పద్మ కద్దని అటకాయించి యిఫరాంబేనును స్తోత్రంచేసినది యేమంటే, నావాండ్రులు యింతిమాత్రం బ్రతికిందివాళ్లు. జగన్నాథరాజుమాటలు విని వీరిని తెలుకొట్టించిన మాట నుంటే మాత్రైకగారికి తిమ్మకును లేక పోవును, నాకు నీవు పగనాడ వరుదువు. అట్లాకాకుండా చేసివావు. యీనేకేదిన మామనీమీ మాటవారి నాయ్ని సంతోషం అయినది. అని యిక్కడ స్తోత్రంచేసేవద్దు యిఫరాంబేను యీస్తో. అంతా నిబద్ధిత్వాడు అని యీస్తోత్రం యానాంబేను కన్యాయగాని మంచిమాటలు కాదు. అలా. అనేట క్కుడు యీవువకాం మాకు నీయాలమన జయింది. యీవుపకారం యెన్నటికి నుర్చిపోయి. అన్నట్లేమి యింకాంటే. గ్రహించినాడ కాదు. యీ యిట్లా ముండుగా శివరామరాజుగారు, జగన్నాథరాజునవీరించి చారుమేకి చేయించుమన కలవు యిప్పించినారు గమ్మ అందు జగన్నాథరాజుగారు వారిని కరచ్చేదం చెయ్యమని మాటాయ కే. పుతయిందిగాని మాకలవప్రకారం అయిందికాదు. అట్లా మమ్మును అన్యాయంచేసి అరమానం చేయించిందిమంచిదికాదు. అని అనేక విధాల మనవిచేసుకుంటే అమాటల్లు శివరామరాజుగారు యింకా అబద్ధాలు అడుతువస్తాడు వేగిరం చారుమేకి చెయ్యమని అడ్డాపించేవద్దు. వీరి అడ్డాప్రకారం మరి నిమిషాల్కు చారుమేకి చేసినారు. యిట్లా అయిదారుదినములు వ్రండి శ్రవపడుతూ బుర్రా బుచ్చన్న గారిద్దరిగ్గికు సమాచారం పంపించుకున్నారు. అందు బుర్రా బుచ్చన్న గారు తరుగా ఖయరు అంకినది.

నీవు రాజుగారువచ్చు. బుద్ధిమంతువచ్చు. రాజుగారి యెరుకలేనిదే మాపద్దకి ఖయరుపంపించ వచ్చునా? నీవు మానవస్తే ఖయరులోవున్నావు. ఈపమాచారము మాపద్దకి పంపించడాన్ని పనిలేదు. అని వర్తమానం అంపించినాడు. ఇట్లావుండగా యింకల శివరామరాజుగారున్నా బుర్రా బుచ్చన్న గారిని పిలిపించి చూచినారా జగన్నాథరాజుచేస్తే

1392

వజ్రాది శింగరాజు

వికాశపట్నంబిల్లా యిలాకా వోడవరం కాదాలోచ్చేర్ని మం|| అజ్ఞానగిరి అగ్రహారంలో వేంచేయున్న శ్రీరామానారాయణ వైభోగరాయల కోటెలలో ముఖమంటపంలో పుత్తరం రెండు పోస్తంభంమీది కాననం-

శుభచుట్ట—స్వప్తి శ్రీకరమణంబులుగెడగిరి అను నేటి భరమందర్శన మకరసంక్రాంతి పుణ్యకాల మందున స్వప్తి శ్రీ మన్మహేందరేశ్వరులైన వోడ్రాది ప్రతాప రంగదేవరాజులకు కుమారుం డయిన శ్రీవీర ప్రతాప శింగరాజులకు పుత్రిపాత్రాభివృద్ధిగానున్న రాజ్యాభివృద్ధిగానున్న ఆయుష్య-మృత్యుభిగ్ధిగానున్న సుమన్యవంశపురాణాలకు సుకృతముగానున్న అజ్ఞానగిరిగ్రామము అజ్ఞానగిరి పరాచనారాయణ వైభోగరాయలకు అష్టభోగసిద్ధిగా భారాభార్య కమగాను యిష్టియి. ఈ భర్యానకు మేమున్ను నూ మన్నింపకపురాణాలున్న మరెవర ప్రధానులున్నా తప్పిరా గంగకడక గోవులనున్నా బ్రాహ్మణులనున్నా పంపినదోమమన పొందుదురు అప్పుడు అంగీకరింప అవ్యక్తపడినో విషంపెట్టిన దోషమునం బోవుదురు.

శకం—లేదు

ముకుందభూపతి

వికాశపట్నంబిల్లా యిలాకా వోడవరం కాదాలోచ్చేర్ని మం|| అజ్ఞానగిరి సర్వాగ్రహారంలో వున్న వరాహ నారాయణ వైభోగరాయల కోటెలలో ముఖమంటపంలో దక్షిణం రెండు పోస్తంభం పడమటి బలకమీది కాననము

(శ్రీసాతోదా దేవారా మహాపాత్ర) శ్రీమ మేంద్ర భూపతినుచోరాగా మహాపాత్రులుం గారు

వైభోగరాయలకు సన్నిధి పికాభోగము చూడనపు ధరించినభర్మకాననము

అజ్ఞానగిరి గ్రామం వైభోగరాయలకి నుండు భోగం మొదలయ్యి భోగాలు పోయి అందుల అగ్రహారంగా నిస్థియి గన్నా ఈ గ్రామాన నేన ప్రజలు వచ్చివున్నా యందుకు విష్ణుముఖాలు మోడగు.

శకం లేదు

వికాశపట్నంబిల్లా యిలాకా పెడగాడి కాదాలోచ్చేర్ని కోడలొందమీద వీరభద్రస్వామి అలయంమందర పాతివున్న కిలాస్తంభంమీది కాననము-

సూర్యుడు—చంద్రుడు

శ్రీకరమణంబులు గెడగిరి అను నేటి భక్త సంవత్సర మాగణేశరబహుళ సప్తమీ శుక్రవారం కోడూరుగొండ శ్రీ వీరభద్రేశ్వరులకు శ్రీకవిరేశ్వరజు పతిఅర్జును గోవింద వీరచంద మహాపాత్ర ముకుండులు శ్రీ వీరేశ్వరులకు అష్టభోగసిద్ధిగా యిచ్చిన దీక్ష పెంచుతులు ౨. ఇందుకు పాత్రులు అష్టలోకపాలు సూర్యచంద్రులు.

యతోభర్మ స్తతోజయం-

శకం—లేదు

ముచ్చయ వజ్రాలు లంగినె

వికాశపట్నంబిల్లా యిలాకా వోడవరం కాదాలోచ్చేర్ని మం|| అజ్ఞానగిరి సర్వాగ్రహారంలో వేంచేయున్న వరాహ నారాయణ వైభోగరాయల కోటెలలో ముఖమంటపంలో దక్షిణం రెండు పోస్తంభం మీది కాననము-

శ్రీమకు కాకముక్తిపంత్వర కాకికాశు పున్నమి గురువారమున ముచ్చయవజ్రాలు లంగినె

అనుకరించి ముచ్చియపదాలును పుణ్యముగాను తుర
 నోలు గ్రామాన భుంజితి కైభోగ రాయునికి వ్రేల్చిన
 : క్షేమ భోగానకు యిచ్చినది. లింగన పదాలు
 లిచ్చును చందవపదాలును పుణ్యంగాను యిచ్చినది.
 యిచ్చును పాక్షులు.

అవ్వభోగ భర్తృపాల విధవనూర్పులు.
 స్వదత్తం పరివర్తం నా శి
 యోవారేతి ననుంధర||
 మప్తివకమక సహస్రాణి
 విహాయం బాహులేకిమి||

౧229

విశ్వేశ్వరభూపతి

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం
 సమస్తానం బాలకు పెద్దముక్కురాజాగారి చేరిన
 పంచభాలా శివారు దొరవారెం గ్రామానకు ఉత్త
 రంగావున్న ప్రభుత్వలింగేశ్వరస్వామివారి ఆలయ
 ములోవున్న శిలాశాసనము-

కల్యాణమండపంలోవున్న స్తంభం మీద

శ్రీవిశ్వేశ్వరాయనము|| శ్రీ సంకృద్ధించి
 మునుకరాంశ్రేయసాం నవపవార్తి వాసుక్యానాం
 మునుక నరవేదిశ్వనావస్య రాష్ట్ర|| మత్రావశకా
 జనక శిరస శృంగభుండే నయకొజం య సప్త
 స్థం వివచనసంపూర్ణానామై గజాఘ్నానా విష్ణో
 వాచాని హోయభో దుదభన ద్భువ్యుదాత్మాభివో
 ప్పుతితం శ్చయనోది తత్కళధన ప్రపార్తి నూనో
 బాణాని తత్పుత్రస్య పురూరవారదరవా పవ్నావ
 వహ్నిహిత తద్భంగేషు గతేషు పాండరజరీ ష్టా
 దాల చూడామణి||3|| తస్మాభీమస్య స్తనయ స్తదా
 త్స్థిజః పరీక్షదాసీదదతస్య నందనః లోకేషురాజి
 లనమే జయ ప్రతః కృతే కళానంద్యన వంశజై
 శ్చుభైః|| తదవ్యయే బాహుర విష్ణువధాన స్సం

వధానో రాజసులస్య సంతతే|| చతుక్య కైలాత
 వకాలి నందితై దుకగావకతా దైక్యత క్రమ
 ప్రతే||గ|| ఆశేనం దులగణిజాన పతి శ్చానుక్య
 భీమేశ్వరం సుస్యజాత్ర పఃశ్రేవేన మవీ పుత్రిం
 విశ్రం ధమ తేనై కాలికత వైధవాఘ్నం సదా
 చానుక్య భీమేశ ఇత్యాఖ్యానా పదపూర్వకామి
 హామయారా రామ భీమేశ్వరి||౬|| తద్భక్తే విమలా
 దిశ్య దిశ్యపత్యాని క్రమః శకానయసనాసాద్రా
 కింశ్య శింధ్యంతరాంధరాం తస్మా తదాస్మిదో
 రాజారేంద భూవలో భూర్యాది వైద్రాజమహేం
 ద్రనామకళ తదాగ్యయా రాజమహేంద్ర సంజకం
 రమ్యపదంరాజశ గౌతమితై||౭|| తస్యపుత్రః
 మలామృతా వోదశ్చ క్షిప్రేజపా చందనాచల శృం
 గేషు చందపాండ్యేవ కేసరీ||౮|| ధాణీ శశిస్యకుచే
 స్యకరజపత్నం రాగ ధాన్యస్య ఉదయాదిత్య వదృక్
 విజయా దిత్వాభిధాన పభుః భవతే||౧౦|| చందాం
 వికా యాంజని తస్య శృంగరాజతో మల్లవదేవ
 భూప|| యస్సర్వలోకా క్రయతాం ప్రపేదీ
 మత్సైరమత్సైర్గి పిష్టివిశ్చ తృప్తై||౧౧|| అత్య
 మల్లప వృవయోరవేంద భూప స్సంపుతో నిభి
 లేంద కేవలేన శత్రూణాం యథి కలవాల ప్రాస
 త్యం మిత్రాణా మతి ధిణీ వరాహకల్పం|| ౧౨||
 తస్మాద్దంగా బియాభు నూనశ్చల్లపదేవక|| మంభి
 కూర్మకం భృపికోలభారంభూ మేవికా ధానర||౧౩||
 వోదాంబికా మల్లవదేవ యోగ్యతా సంకా దుశేం
 ద్రోజర రాజ కేళర|| చకారపిత్రోః పరిత్యక్తయే
 పునం సహవ మల్లావ్యాను మగ్రహం||౧౪||
 మల్లాంబికాయా నూదభూ దుశేంద్రాత్ కొప్పక్షి
 తిశః పరగంధ ప్లేవ|| విద్యాశ్చక్రస్రో ధరణీ
 పతీనా|| స్వకణంబదుస్తేకో వినితి స్పృత్రివా|| ౧౫||
 ఉపేంద్రా గంకమాంబా యా|| కొప్ప భూపార
 బాహుత|| సకు విశ్వంభరత్యేవ రాజ వారానుజో
 ధవలో||౧౬|| చింతాయా మజని మమయోశేవద
 భూసో ప్ర్యపేంద్రాత్ కొవామల్యాజగతి విదుమా
 కేన రాజావికలేన మైత్రధర్మ విషయ గజితే

మాపదానే చదానే | శౌశిస్థాన్ స్పృశేవ
 గంధే కాశ్యతే శ్రేణుః || ౧౭ || ఉపేంద్ర
 భూనేన శివార్చనాయాం ప్రభూతిదీప్య ముజేత్య
 వాచిః | సుపాక్రమన్నేహ భరణ తృప్తా | పం
 తంకదంబిద్భావేచ మజ్జనాం || ౧౮ || తేనాభిషేక్తస్య
 శివస్య మూర్ధ్ని | పంచామ్యైశ్చైవైతి పరాసు |
 పూలాభ భూజ్యోమయ్యైశ్చేనా | శేషో ద్విజ
 హ్వోసి విషవనోహ || ౧౯ || ఇమౌ ఓపేంద్ర భూ
 భశా సాయావృ పదభాజనం | రాజశేఖర సర్వజ్ఞ
 శంకరత్య మదోఽభిషా || ౨౦ || శక్తోపేంద్ర వృహ
 యజ్ఞశ్రేతే వాపిను దుర్భాధ | శంభోరహప మా
 య్యం నేవదీదా శశోశ్చివై || ౨౧ || అహంబి
 త్తోపేంద్ర మహాశయో రభూ ద్విశ్వేశ్వరో విశ్వ
 గుహోజా తస్మై || తేనావ్యయా ఉజ్వలితాశివ్య
 తాం | ద్యావాపృథ్వివ్యో పివిప్రభానవా || ౨౨ || శం
 భోమాశాశి విభూవణం తులపతిః శీలం త్రిదశాచి
 తం | కీర్తిచందన చరితాశో దశదిశాం శేషోపి
 నీశోజనా | విద్యాశిమ్ని వివారశర్మ విమదం యత్య
 ద్యలోకాశ్రయం | భీమంతః కింఞ్తు మోహమతిం
 చాతుక్య విశ్వేశ్వరం || ౨౩ || గతి బాహుశక్తి భూ
 మేతి | మపిణ యస్మిన్వసిద్ధి పదభక్షం సతి చ్చితి
 భానుసాక్షిణీ ధగణీ విరాహానంజ్ఞోబలం || ౨౪ || లిం
 దైః పంచశతై తుపేర రదితః ప్రాగ్రాజ రాజేశ్వరః |
 సంసిద్ధ్యా వరశిద్ధిలింగ ఇతియఃప్రాశ్యామక్షేప్ర్యతః |
 పశ్చాత్పాండవ భక్తవత్సలతనూ | ధర్మేశ యిత్యు
 జితాః, నాగేంద్రాచల మందిరస్స దివనైశ్శంభు
 స్సమస్తంభతే || ౨౫ || తిత్తోనూదిత పంచధారవగతే
 ధర్మేశ్వర న్యూజితాతి | ప్రశ్నల్లం పరిణీతురీశిమచిద
 సంజాతతేతోధనః | కశ్యోతోత్సరనుంటుం సంభవం
 ప్రాకల్పకుచ్ఛక్తిమాం | వాసుక్యావ్యః ష్టాధికావ
 తుల శ్రీశక్యభూమిశక్యః || ౨౬ || పశ్చాదేవ క్లుప్త
 మంగళ చతుశ్చారే పరిధ్రాజితే | కశ్యోతోశ్చివ
 నుంటు పే విరచితే విశ్వేశ్వరోత్సభుణా | దివ్యాతా
 వినిరాజరాజవిమలే వృద్ధశివోవిశ్రుతే | పార్వత్యా
 సుపంచధార సగరే ధర్మేశ్వరో రాజతే || ౨౭ ||

కాకాదే నవబాహురామశివసంఖ్యాతేశ్శాభాసిశే,
 సత్తమ్యమివచారణాజిమహీ తస్సంస్తాపితో మంట
 పం | కశ్యోతోత్సరస్థ యేవభిద శ్రీపంచరాత్రుః |
 ధర్మేశ్వర చతుక్య శక్యధాణీధశాః పరిత్రాస్మదం
 || ౨౮ || కింఞ్తు ద్విగద్యముదంచితసాలం విశాం
 ముగ్ధాలం | ప్రాకల్పకుదాకలం విశ్వవిపాయా
 గుంహగోపాలః || ౨౯ || విష్ణుప్రతిష్ఠా మహాశక్త్య
 నాధాం విశ్వేశభూషో ధరిణీరాచాః | స్వాపాది
 తో పీఠవరాచాచారీ | పుష్కల్య భిష్టస్వప్రము
 ద్విహరీ | వాహర హిరణ్యకశేభో భోగ్యముః |
 శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శేషము.
 దేవాదాద్యు శభిరిం

శ 1359

పంచాదులు

విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం
 సరస్థానం బాబతు కల్లిమక్క చాణాలో చేరిన
 పంచధార శివారు దొలపాలెం గ్రామానకు వృత్త
 రంగా వున్న త్రిం ధర్మలింగేశ్వర స్వామివారి ఆల
 యములో వున్న శిలాశాసము

కశ్యోమంటప స్తంభముమీద -

శకవర్షములు ౧౩౫౯ అను శేటి కింగళ
 సంవత్సర చైత్రం ౧౫ గురువారం పంచదారలపంచా
 దులున్న నాములున్న గొల్లపాపే బుద్ధపావిత
 యచ్చివ క్రయః శ్చేత్రం మాచేశమకాలోదితినూర్వ
 ములనే నులతాను టంతనుల మీప ౧౦ పుచ్చుకుని
 మాత్రాది దక్షిణా పులుగులమెట్ట.....పట్టు
 మాత్రాకోలను నలుకుము శ్చేత్రమ ఆచలరాకా
 సాయుగాను సుగు మనుభవంప నిర్మియి యిందుకు
 పూర్వాది దాన క్రయభాదలు పరిగొనియి వారము.

యిందుకు సాక్షులు-

దోస్యూల దేవేంద్రభట్టా కంఠి రాజ్

శ 1344

నృసింహదేవుచక్రవర్తి

వికాఖపట్నంబల్ల యిలాళా విజయనగరం
సమస్తానం బాటకు నెల్లిమక్కు (కా) బాలో చేరిన
పంచదారక శివారు దొలకపాలెం గ్రామా
నకు ఉత్తరంగా వేంచేయున్న శ్రీధర్మలింగేశ్వర
స్వామివారి ఆలయములో వున్న శిలాశాసనము

కళ్యాణమంటప స్తంభంమీద

శ్రీకృష్ణమణిలు గిరిగిరి అనుచేటి శుభ
కృతుసంస్కార కాలిక కృష్ణాదియను భానువారం
నాడుశ్రీవిష్ణునధికారమరాజులయ్యశ్రీనివాసదేవు
చక్రవర్తులు శివకుంబకార్యధామగానఅయ్యప్పయ్య
పుత్రావాప్తిగానున్న చింతిమనోంధవాప్తిగానున్న
పంచధారలిధర్మేశ్వరదేవత అఖండదీపానకుంబెట్టిన
గోరెలుగం మాడదీపంబుబ్రహ్మోయండు బ్రహ్మనిపాలె
బోయిని కొడుకు అయి తన బోయినికి కలువలపల్లి
పాలన రాచటేను తూపున జితపుల బట్టిలోను
చేస సంగిలున్న ఆచంద్రాకా మమ్రుట్టుగాను
పెట్టిలి ఈవృశింహ్వతేవ చక్రవర్తులెయ్యాదినమందున
ధర్మలింగానకుపంచవక్రకోహణులంగారాన చేయించి
గమపికాంచిరి ఈనరసింహ్వదేవు చక్రవర్తుల లయిన
పిరక్కాగారు ధర్మలింగమనకు అఖండదీపయనకుం
గొరియలు గం సమర్పించిరి మాడదీపం పెట్టిపె
బోయిడు పోతన బోయం కొడుకు గండె బోయినికి
వేలుచూరి అలలాను సంగిం కుమలచేస పెట్టిరి.

శ 1359

శ్రీ నృసింహ్వదేవచక్రవర్తి

వికాఖపట్నంబల్ల యిలాళా విజయనగరం
సమస్తానం బాటకు నెల్లిమక్కు కాబాలో చేరిన
పంచదారక శివారు దొలకపాలెం గ్రామానకు

ఉత్తరంగా వున్న శ్రీ ధర్మలింగేశ్వరస్వామివారి
ఆలయం కళ్యాణమంటప స్తంభము మీద వున్న
శాసనము.

స్వస్తిశ్రీ శుభవాకశాభ్యుదయ శివమణి
గిరిగిరి అనుచేటి పింగళిసంవత్సర చైత్రశుక్లగిరి
వారం సర్వలోకేశ్వరు శ్రీవిష్ణునికావ మరాజులా
లయ చంద్రవంశులై ఉచ్చేంద్రదేవ చక్రవర్తులకు
న్న ఆంకశ్యమాంబకున్న మమ్రుట్టులయిన శ్రీనాసింహ్వ
దేవచక్రవర్తులకు పరమేశ్వర ప్రీతిగానున్న ఆయి
రాజోన్మెళ్ళెర్నాల్లి వృద్ధిగా నున్న పంచధారల
ధర్మేశ్వర మహాలింగానకు రంగభోగానైసమహాణ
కాయబడ్డ శ్రేణం మాదిర్లలపాలయిగాను కిష్టలు
న్న వేలుచూరి పాలయిగాను గిల్ల పైదు శ్రేణి
అనుభవించి దేవరకు గొలిచెటి సాయుని నరసింహ
దేవచక్రవర్తుల భోగశ్రీ శిరక్కంగారి కూతురు
బట్టిసానిన్ని నూకసానిని గొల్లనాడ పోతువట్టుపురి
కూతురు తల్లసానిన్ని పాలంగంకపానిన్ని అంగభోగ
మంచుకవడికై పెంకెలపాటి ఉత్తరరావకు కంవలపల్లి
పాట నందుము శ్రేణము పెట్టిలి

శ 1325

చన్నావ్రగద చన్నయ్య

వికాఖపట్నంబల్ల యిలాళా విజయనగరం
సమస్తానం బాటకు నెల్లిమక్కు కాబాలో చేరిన
పంచదారక శివారు దొలకపాలెం గ్రామానకు వున్న
రంగా వేంచేయున్న శ్రీధర్మలింగేశ్వరస్వామివారి
దేవాలయం తూపుకావ్యార గోపురములో ఉత్తర
స్తంభంమీది శాసనము

శ్రీచన్నావ్రగద చన్నకవిరాజు కళ్యాణంబు
ధర్మలింగానకు చెప్పిన కవిత్వం పంచరత్నాలు
ఉత్తరపునెక్కు కంభశాసనం

